

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ**

∨ Як захистити та відновити порушені права і свободи українських громадян, які були примусово депортовані до РФ

- **ЕКОНОМІКА**

∨ Український бізнес в умовах війни

- **СОЦІАЛЬНА СФЕРА**

∨ До питання компенсації за зруйноване майно

№ 8 (230) ТРАВЕНЬ 2022

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 8 (230) 2022

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В. Зеленський підписав Закон про
соціальний і правовий захист політв'язнів,
військовополонених і членів їхніх сімей 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л.

Як захистити та відновити порушені права
і свободи українських громадян, які були
примусово депортовані до РФ 3

Беззуб І.

Український бізнес в умовах війни 11
Кривецький О.

До питання компенсації за зруйноване
майно 22

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 24

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

В. Зеленський підписав Закон про соціальний і правовий захист політв'язнів, військовополонених і членів їхніх сімей

У День боротьби за права кримськотатарського народу та вшанування пам'яті жертв депортації кримських татар Президент України В. Зеленський підписав Закон «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» № 2010-ІХ.

«Цей закон для захисту всіх тих звичайних мирних, цивільних людей, хто зазнав репресій від окупантів і хто був захоплений ними в полон. Цей закон, зокрема, і для Нарімана Джелялова, і багатьох інших, хто в Криму, у своєму рідному домі, позбавлений чужинцями волі. Для тих, кого утримують у тюрмах на півострові і хто вивезений у Росію», – сказав Глава держави, підписуючи Закон.

За словами Президента, документ забезпечує захист тих громадян, які зазнали знущань від ворога.

«Цей закон для рідних і близьких усіх бранців Кремля – у Донецьку, Луганську, в усіх тих районах, і в Криму. Для всіх, хто зазнав знущань від ворога. Це допомога й захист», – додав В. Зеленський.

Серед іншого документ визначає порядок ухвалення рішень із питань встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та підстави для встановлення такого факту.

У Законі передбачено порядок виплати грошової допомоги вказаним особам, яка може бути щорічною чи одноразовою. Також закріплено гарантії на медичну, реабілітаційну та психологічну допомогу, порядок здійснення правового захисту, реалізацію житлових, трудових, освітніх прав, право на пенсійне забезпечення, загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Крім того, документом передбачається створення спеціального постійного органу – Комісії з питань встановлення факту позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також Єдиного реєстру осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-socialnij-i-pravovij-75153>). – 2022. – 18.05).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Чернявська Л., мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Як захистити та відновити порушені права і свободи українських громадян, які були примусово депортовані до РФ

Від початку повномасштабної війни РФ проти України представники держави-окупанта під приводом «евакуації», в примусовому порядку переміщують на територію Росії чи Білорусі громадян України, які опинились на захоплених ворогом територіях. І цей процес набуває все більшого розмаху.

Методи можуть бути різні: інформаційна блокада і залякування на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО, насильницьке вивезення чи створення умов, коли українці задля безпеки змушені їхати на територію РФ – суть одна: недобровільне їх перебування поза батьківщиною, перешкоджання поверненню, утримання

на території агресора силовими чи адміністративними методами.

Як поінформувала Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова, у РФ визнали, що станом на 28 квітня з початку війни без участі української влади (а отже, незаконно) на територію Росії вивезли 1 002 429 українських громадян, у тому числі 183 168 дітей. Але в планах держави-окупанта прописане ще більше число. За словами начальника Наццентру управління обороною РФ М. Мізинцева, «загалом у базі даних 2 753 625 звернень на переселення з 2132 населених пунктів України, а в суб'єктах РФ працюють понад 9,5 тис. пунктів тимчасового розміщення». Після проходження фільтраційних таборів, де здійснюється відбір відбитків пальців, оформлення різних документів, допити, українців відправляють до економічно депресивних районів. За інформацією британського видання The Independent із посиланням на кремлівські документи, президент РФ В. Путін підписав указ про переселення майже 100 тисяч насильно вивезених українців у віддалені куточки Росії, у тому числі в Сибір і за Полярне коло.

Окремо слід нагадати про долю українських громадян із тимчасово окуповани ОРДЛО. Як стверджує директор Інституту Стратегічних досліджень та Безпеки П. Лисянський (у 2018–2020 рр. він був представником Омбудсмана України в Луганській і Донецькій областях), напередодні широкомасштабного вторгнення лютого 2022 р., Кремль провів примусову евакуацію місцевих жителів ОРДЛО в РФ, мотивуючи ці дії тим, що Збройні Сили України буцімто почнуть військові дії з метою звільнення окупованих територій. Такі дії РФ фактично також можна кваліфікувати як депортацію мирних жителів. Першими депортували дитячі будинки, де жили діти сироти та діти сироти з обмеженими можливостями, а також людей пенсійного віку. Тобто, депортували насамперед тих, хто не міг себе захистити. Наразі ці люди розкидані по всій території РФ. Після окупації міст Луганської, Донецької, Запорізької, Сумської, Чернігівської області окупанти також примусово депортували місцевих жителів

до РФ, щоб створити картинку для своєї пропаганди, що нібито українці «втікають» до РФ.

Президент України В. Зеленський зазначив, що депортованих українців позбавляють документів, у них забирають телефони. Дітей розлучають із батьками, щоб направити на незаконне усиновлення в російські родини. За словами секретаря Ради національної безпеки та оборони О. Данілова, російська верхівка мала плани з депортації значної частини українців до концентраційних таборів на заході Сибіру для примусових робіт із будівництва нових міст росіянам.

Відомо, що Росія вже видала на своїй території примусово вивезеним українцям 12 тис. паспортів. Віцепрем'єр-міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України І. Верещук повідомила про наміри РФ депортувати з Херсона в тимчасово окупований Крим етнічних вірмен, азербайджанців та турків-месхетинців. Також відомо, що діти з Маріуполя з'явилися у сімферопольських школах.

Одну з ключових ролей у депортації та розселенні українців у РФ грає Російська православна церква. Міністерство надзвичайних ситуацій Росії передає церковникам інформацію про депортованих, а вони централізовано розселяють їх по церквах та монастирях. При цьому російські церковники встановили камери спостереження за депортованими українцями.

Влада України закликає світову спільноту вжити термінових заходів, аби припинити незаконні дії Росії, які є грубим порушенням законів і звичаїв ведення війни та норм міжнародного гуманітарного права.

Українська Гельсінська спілка з прав людини зазначає, що примусове переміщення українських громадян за межі території України є незаконним свавільним актом з боку окупантів.

Наразі правоохоронні органи України розпочали відповідне кримінальне розслідування і разом з низкою правозахисних організацій документують такі порушення для передачі цих відомостей прокурору Міжнародного кримінального суду та в подальшому

притягнення вищого політичного та військового керівництва РФ до відповідальності.

Вказані дії є порушенням міжнародного гуманітарного права, а саме ст. 49 Женевської конвенції (IV) про поводження із цивільним населенням 1949 р. та ст. 85 Додаткового протоколу (I) до конвенції від 1977 р., якими заборонено, не залежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави.

Згідно з положеннями Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни 1949 р. такі дії можуть проводитися лише для забезпечення безпеки населення або у разі якщо це зумовлено особливо вагомими причинами військового характеру. Однак наразі жодних підстав для цього немає, а тому окупаційна влада свавільно переміщує місцеве населення на власну територію.

Водночас насильницьке переміщення населення або депортація окупаційною владою РФ може бути кваліфіковане як злочин проти людяності або військовий злочин відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Крім того, такі дії становлять порушення, зокрема, ст. 3 та 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, які гарантують право не бути підданим нелюдському і такому, що принижує гідність поводженню та право на повагу приватного та сімейного життя, а також ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції, яка гарантує право вільно пересуватися і вільно вибирати місце проживання на території будь-якої держави, право залишати країну та заборону вислання із території, громадянином якої є особа. Відповідно, кожен чий гарантовані Конвенцією права були порушені, має право звернутися до Європейського суду з прав людини.

Наразі Україна готує переговори з Росією про повернення депортованих до РФ людей і усвідомлює, що зробити це буде нелегко. Вчинені російською армією в Україні військові злочини занесуть до онлайн-архіву. Його спільно з партнерами створило Міністерство

закордонних справ. Сюди вноситимуть військові злочини, в тому числі дані щодо незаконної депортації, які були скоєні російською армією в Україні від початку повномасштабного вторгнення 24 лютого. Онлайн-архів уже працює та доступний за посиланням <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes/>.

Постійний представник України у ООН С. Кислиця наголосив, що депортація українських громадян у Росію є викраденням людей, на яке має реагувати міжнародна спільнота, насамперед відповідні структури ООН.

Тим часом українські і міжнародні правозахисники фіксують особливості політики росіян щодо депортованих українців. Зокрема, українських вчителів та дітей, яких примусово депортували російські війська, намагаються русифікувати на території держави-терориста Росії та в окупованому Криму. Як повідомили в Центрі протидії дезінформації, самопроголошена окупаційна влада Криму для цього створила «табори перекваліфікації» для освітян. Там вчителів з Херсонської, Харківської та Запорізької областей насильницькими методами переводитимуть на «російські стандарти освіти». Політику примусової русифікації загарбники застосують і до викрадених українських дітей, яких змусять проходити російські «мовні курси». Про це заявила під час засідання ради федерації РФ голова комітету з науки, освіти та культури Л. Умерова. Такі дії, зазначила омбудсмен Л. Денисова, є порушенням ст. 29 Конвенції ООН про права дитини, в якій передбачено, що освіта дитини має бути спрямована на виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, в якій дитина проживає, країни її походження. Омбудсмен звернулася до Комісії ООН з розслідування порушень прав людини під час військового вторгнення РФ в Україну та експертної місії, створеної державами-учасницями ОБСЄ відповідно до Московського механізму, врахувати ці факти порушень РФ прав дітей-українців.

Сьогодні зупинимось на питанні: що робити і як себе вести українцям, які стали жертвою депортацій.

Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова закликала українців, котрих насильно вивезли до РФ з тимчасово окупованих регіонів України, скористатися пунктом пропуску в місті Нарва (Естонія), щоб виїхати до Європи. Денісова зазначила, що за результатами спільної роботи з російськими волонтерами, консульською службою в Естонії та Естонською стороною 16 квітня перші 7 жителів Маріуполя з табору в Пензенській області були доставлені в Нарву в Естонії, де їм надається необхідна допомога. Наразі готується перевезення наступної групи насильно вивезених до РФ українців. Таким же чином до Естонії через територію Росії дісталися люди з Херсонщини, Харківщини, Луганщини. Уповноважена Верховної Ради з прав людини Л. Денісова звернулася до Комісії ООН з розслідування порушень прав людини під час військового вторгнення РФ в Україну та експертної місії, створеної державами-учасницями ОБСЄ відповідно до Московського механізму, врахувати ці факти воєнних злочинів та порушень прав людини РФ в Україні.

Зупинимось детальніше на рекомендаціях, що можуть стати в нагоді для українців, що можуть стати жертвами депортацій. Отже, у процесі примусової депортації із території України:

1. Дуже важливо зберегти документи, які посвідчують особу.

Варто спробувати (за можливості, якщо це не несе ризиків) не допустити передачі документів стороннім особам незалежно від їх статусу (ролі) у виїзді з території, де ведуться бойові дії; уникати маніпуляцій з паспортом (не дозволяти ставити позначки, печатки, робити записи).

2. Зробити копії документів усіх членів сім'ї – електронні із зрозумілих причин значно надійніші, їх варто тримати у хмарних сховищах, не обмежуючись фізичними (не просто фото на телефоні, а хоча б надіслати електронною поштою, доступ до якої не обмежуватиметься використанням конкретного девайсу). Слід пам'ятати, що в процесі недобровільного переміщення існує висока ймовірність

перевірки / вилучення електронних пристроїв, що зберігають певну інформацію.

3. За можливості важливо уникати ситуацій, коли доводиться підписувати документи.

4. За можливості слід намагатися відмовитися від поїздок до так званих «фільтраційних таборів» – це спеціальні місця, де перевіряють примусово переміщених українців на «благонадійність» чи «неблагонадійність».

Усім тим, хто опинився у таких місцях, Мінреінтеграції радить наступне:

- перед проходженням так званої перевірки слід видалити всю «підозрілу» інформацію зі свого смартфона, ноутбуку чи іншого носія інформації: обговорення політичних питань, бойових дій, фото військової техніки та руйнувань. Варто вийти з чатів, де обговорюються (обговорювалися) новини, безпосередньо пов'язані із військовим вторгненням РФ. Слід відписатися від такого роду каналів;

- у разі використання кількох месенджерів, доцільно залишити на телефоні найменш активний або ж взагалі видалити їх;

- варто встановити двофакторну аутентифікацію на телефоні та на всі додатки з соцмережами;

- у разі проведення допиту необхідно поводитися максимально нейтрально, не вестися на провокації, не обговорювати політичні питання та не вступати у відповідні розмови/дискусії.

Водночас важливо пам'ятати, що недобровільне перебування на території РФ не є незворотним: віцепрем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України І. Верещук повідомила, що вже чимало людей змогли повернутися до України із російської території, куди їх примусово перемістили. Уряд наразі готує програму підтримки таких людей.

Узагальнимо рекомендації для тих, хто прагне повернутися в Україну після того, як був примусово переміщений. Отже, необхідно за першої ж можливості вийти на зв'язок та передати компетентним органам (особам) України інформацію про себе та про бажання повернутися в Україну, або вийти на контакт

зі своїми друзями / знайомими / рідними, які можуть повідомити інформацію українській стороні. Зробити це можна через найближчі посольства України в сусідніх державах або державах можливого транзитного проїзду.

Для дзвінків в межах України:

Гаряча лінія Національного інформаційного бюро 16-48

Гаряча лінія Міністерства закордонних справ України +38 044 238 15 88

Єдина гаряча лінія територіальної оборони 0 800 507 028

Для дзвінків з-за кордону:

Гаряча лінія Національного інформаційного бюро +38 044 287 81 65

Уповноважена Верховної Ради з прав людини Л. Денісова закликала українців, котрих насильно вивезли до РФ з тимчасово окупованих регіонів України, скористатися пунктом пропуску в місті Нарва (Естонія), щоб виїхати до Європи. Денісова зазначила, що за результатами спільної роботи з російськими волонтерами, консульською службою в Естонії та Естонською стороною 16 квітня перші 7 жителів Маріуполя з табору в Пензенській області були доставлені в Нарву в Естонії, де їм надається необхідна допомога. Наразі готується перевезення наступної групи насильно вивезених до РФ українців. Таким же чином до Естонії через територію Росії дісталися люди з Херсонщини, Харківщини, Луганщини. Уповноважена Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова звернулася до Комісії ООН з розслідування порушень прав людини під час військового вторгнення РФ в Україну та експертної місії, створеної державами-учасницями ОБСЄ відповідно до Московського механізму, врахувати ці факти воєнних злочинів та порушень прав людини РФ в Україні.

Віцепрем'єр-міністр – міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України І. Верещук повідомила, що вже чимало людей змогли повернутися до України із російської території, куди їх примусово перемістили. Уряд наразі готує програму підтримки таких людей.

Щоб повернути своїх громадян назад, вважає П. Лисянський, на державному рівні необхідно прийняти та реалізувати стратегію Репатріації

примусово депортованих громадян України. Повернення батьківщину військовополонених і громадянського населення, яке опинилося поза своєї країни внаслідок військових дій, передбачене ст. 109 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими.

Тобто, зазначає правозахисник, вже зараз необхідно створити державну структуру, яка займатиметься координацією боротьби за право на репатріацію Українців з РФ, які внаслідок військової агресії РФ проти України були примусово депортовані. Для початку діяльності з Репатріації Українців, вважає він, необхідно виконати такі завдання:

- встановити та підтримувати якомога ширші зв'язки з українцями (у тому числі й депортованими) до РФ;
- проводити оперативну діяльність, що сприяє виїзду депортованих українців до себе на Батьківщину;
- ініціювати та розвивати громадську та політичну діяльність для здійснення міжнародного політичного тиску на владу РФ, щоб примусово вивезені українці змогли повернутися на Батьківщину.

З проблемами Репатріації своїх громадян із СРСР стикався Ізраїль, для вирішення проблем повернення на Батьківщину євреїв із СРСР та країн Східної Європи ізраїльським урядом було створено організацію «Нагів», яка виконувала функції державного бюро Ізраїлю у зв'язках з Євреями, що проживають в інших країнах, «Нагів» підпорядковувався канцелярії уряду та працював у тісній співпраці з правозахисниками інших країн.

На даний момент громадяни України, які проживали в Маріуполі, Бердянську, Херсоні, Миколаєві, Старобільську, Сватовому, Чернігові розкидані по всій території РФ. Україна, вважає П. Лисянський, має зробити спроби, як офіційні, так і нелегальні щодо повернення наших громадян на Батьківщину. У світовій практиці, наголошує він, дуже багато описано досвіду інших країн щодо репатріації своїх громадян.

Спільнота українських юристів, серед яких Асоціація правників України, Українська асоціація міжнародного права, Українська

арбітражна асоціація, Асоціація адвокатів України та інші, апелюючи до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Конвенції про геноцид), звернулася до міжнародного співтовариства із закликом вжити негайних і рішучих заходів для припинення геноциду українського народу та забезпечити відповідальність за вже скоєні порушення. Масові депортації мирного населення України з окупованих територій повністю відповідають ознакам злочину геноциду за ст. 2 (а), (б), (в) і (г) Конвенції про геноцид і задовольняють критерій воєнних злочинів і злочинів проти людяності. У преамбулі Конвенції про геноцид чітко вказано, що міжнародна співпраця необхідна для запобігання геноциду. Спільнота українських юристів закликає кожну Договірну сторону Конвенції про геноцид використати всі доступні засоби, щоб запобігти подальшому геноциду Росії проти України, зокрема:

- підвищити обороноздатність України, серед іншого, забезпечивши Україну зброєю;
- ввести тотальне всеосяжне ембарго на енергетичні ресурси Росії, у тому числі нафту, газ та вугілля;
- посилити санкції проти Росії та Білорусі;
- сприяти розслідуванню та притягненню до відповідальності причетних за триваючий злочин геноциду, воєнні злочини та злочини проти людяності;
- збільшити гуманітарну допомогу Україні та прикордонним державам, щоб полегшити умови життя мільйонів біженців і внутрішньо переміщених осіб, які були змушені втекти від війни.

Співголова Громадської ініціативи «Права Справа», історик, юрист Д. Снегірьов зазначає, що для міжнародного судового розгляду злочинів РФ, зокрема щодо насильницької депортації українських громадян потрібно здійснити внутрішнє розслідування в Україні та внести зміни у законодавство. Україна не ратифікувала Римський статут, а тому не може звернутися з подібними позовами до Міжнародного кримінального суду (МКС). При тому, що МКС з 2015 р. досліджував злочини проти людяності на територіях анексованого Криму та окупованої частини Донбасу.

Адвокат, експерт з питань правоохоронної та судової діяльності, М. Чорноусько упевнена у важливості належним чином кваліфікувати такі злочини. На її думку, це дозволить зробити розширену імплементацію відповідних норм міжнародних конвенцій до Кримінального кодексу України. Водночас, зазначає вона, слід розуміти, що йдеться про притягнення до відповідальності конкретних осіб, а не загалом держави-агресора. З юридичної точки зору, така вина має бути доведена «поза розумним сумнівом». У цьому сенсі важливою є належна організація розслідування в Україні, щоб у результаті було винесено відповідні вироки національними судами. Без такої бази фактично неможливим буде подальше притягнення до відповідальності вищого політичного керівництва держави-агресора. У цьому сенсі, на її думку, доцільно створення аналога Нюрнберзького трибуналу як міжнародного судового органу ad hoc на додаток до Міжнародного кримінального суду (МКС). Врешті решт, притягнення винних до відповідальності – можливе. Тим більше, що військові злочини, про які йдеться, не мають терміну давності. Утім, зазначає експерт, на швидкі результати не варто сподіватися, враховуючи специфіку процесу доведення, процедур розгляду.

Адвокат, юридичний експерт Т. Матяш нагадує, що Німеччина гастарбайтерам, яких примусово вивозила, платила та платить гроші досі. Тож Україна вправі чекати, що і Росію за це також буде засуджено з усіма наслідками, що випливають.

Як зазначає юрист О. Луньова, Україна зможе розшукати громадян, яких вивезли до РФ, та повернути їх згідно із Законом України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісті». Він був ухвалений Верховною Радою України у 2018 р. на базі Керівних принципів / Модельного закону про зниклих безвісті осіб (МКЧХ). Цей Закон був потрібен, пояснює О. Луньова, оскільки в умовах війни, окупації та надзвичайних ситуацій різного характеру традиційні механізми розшуку зниклих осіб не можуть ефективно працювати. Закон передбачав створення системи координації

органів державної влади, громадських ініціатив та організацій, міжнародних партнерів заради розшуку людей, зниклих безвісти «за особливих обставин», зокрема, у зв'язку зі збройним конфліктом та воєнними діями. Таку координацію мала реалізовувати відповідна Комісія – постійний консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України. Проте система координації, яка мала сприяти розшуку, так і не запрацювала через адміністративні перепони. Реєстр зниклих безвісти за особливих обставин, який мало адмініструвати державне підприємство зі сфери управління Міністерства юстиції України, так і не створили. Отже, держава й досі не знає точної кількості людей, які зникли безвісти в умовах окупації та збройного конфлікту в Україні від початку збройної агресії РФ у 2014 р..

Після початку нової хвилі збройної агресії Росії проти України, 14 квітня 2022 р. Верховна Рада України ухвалила довгоочікувані зміни до Закону, які мають розблокувати роботу щодо розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. 26 квітня цей Закон підписав Президент України, а 27 квітня він набув чинності. Текст змін готувався за ініціативи Кабінету Міністрів України. Відповідно до них, відтепер за розшук відповідатиме Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. А саме – Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, який є посадовою особою міністерства. Ця зміна підходу до системи розшуку зниклих безвісти, наголошує О. Луньова, є суттєвою: в попередній версії Закону комісія, яка є колегіальним органом, мала координувати різні органи влади та інститути громадянського суспільства. Зараз, по суті, функція «зв'язування» різних державних інституцій, міжнародних та національних організацій буде покладена на Уповноваженого. Це усуває адміністративні та бюрократичні процедури, оскільки координацію поклали на конкретну посадову особу. Держателем Реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, буде Міністерство внутрішніх справ.

Ухвалення цих довгоочікуваних змін, зазначає О. Луньова, є вкрай позитивним

кроком на шляху до створення ефективної системи розшуку осіб, яких незаконно вивезли до Росії.

Водночас, зазначає адвокат ГО «Платформа прав людини» Є. Воробйов, повернення депортованих може розглядатись в площині перемовин України та РФ, бо жодного примусового алгоритму дій не напрацьовано. РФ ратифікувала в своїй державі Конвенцію про захист цивільного населення під час війни, тож мала б сама дотримуватись положень зазначених у Конвенції. Сама по собі примусова депортація громадян України з боку РФ може розцінюватись як порушення ст. 49 цієї Конвенції. Щодо судового оскарження рішень про всиновлення депортованих дітей, то, зазначив Є. Воробйов, на сьогодні не існує ефективного інструменту, який би змусив РФ припинити це всиновлення і повернути дітей. РФ продовжує порушувати всі підписані і ратифіковані нею міжнародні конвенції. Відповідно до ст. 21 Конвенції про права дитини держави-учасниці, оскільки дитина народилась в Україні то дозвіл на її усиновлення надає Україна в особі уповноваженого державного органу – Національна соціальна сервісна служба України. За таких обставин, підсумовує Є. Воробйов, єдиним дієвим механізмом, який на сьогодні може бути – це проведення обміну полоненими, переговорний процес, підписання угод із відповідними заходами забезпечення виконання таких угод.

Враховуючи ці складнощі, радник керівника Офісу Президента М. Подоляк зазначив, що повернення депортованих громадян України стане ще одним фронтом для України після завершення активної фази війни. Він підкреслив, що це буде важка юридично вивірена процедура, яка вимагатиме, щоб у ній брали участь країни-посередники чи міжнародні інституції, які дадуть Україні змогу повернути людей. На його думку, Росія, яка має історичну традицію та практику так званого «переселення народів» для того, щоб відірвати їх від рідної землі, ніколи не зізнається, що людей вивезли силоміць. Щодо можливостей повернення депортованих громадян України М. Подоляк зазначив, що насамперед потрібно

буде вивчити, кого, як і за яких умов вивезли до Росії, хто висловив згоду, а кого депортували силоміць. Після цього буде необхідно скласти юридично вивірені списки, передати їх російській стороні. Далі до цих людей мають приїхати посередники чи представники міжнародних організацій, які викликатимуть довіру, щоб громадяни могли відкрито спілкуватися з ними та не боялися розповісти, що хочуть повернутися у свою країну.

Тож, підсумовуючи сказане, можна зазначити, що примусове переселення або депортація осіб з окупованої території на територію окупаційної держави є грубим порушенням міжнародного права. Україна вимагає залучення міжнародних інституцій у питанні невідкладного сприяння якнайшвидшому вивезенню українських громадян з території держави-агресора та їх розміщенню на території, що контролюється українською владою або на територіях демократичних держав, що розгорнули потужні програми підтримки українських біженців. Треба рішуче зупинити політику Росії, спрямовану на знищення та культурне стирання України. Наша держава зробить усе, аби повернути примусово вивезених до РФ українських громадян. І тільки питання часу, коли всі депортовані українці зможуть повернутися на Батьківщину (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodoprimumovoyi-deportaciyi-rosiyeyu-meshkanciv-mariupolya>); Верховна Рада України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2191-20#Text>); Офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/mihajlo-podolyak-povernennya-deportovanih-u-rosiyu-ukrayinci-74449>); Офіційний канал Офісу Президента України в Telegram (https://t.me/OP_UA/6109); Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (https://ombudsman.gov.ua/news_details/upovnovazhenij-rashisti-naroshchuyut-obsyagi-primusovoyi-deportaciyi-ukrayinciv-z-timchasovo-okupovanih-teritorij); Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України ([*ua/news/uryad-gotuye-programu-pidtrymky-prymusovo-deportovanyh-rosiyeyu-ukrayinciv-iryna-vereshchuk?fbclid=IwAR0P8Wf-Jm38ezSV2HGZHV7Tsh6bvAdiwwKDtOavA-10BorOt-WhRzmY0tQ*](https://www.minre.gov.</i></p></div><div data-bbox=)); Голос України (<http://www.golos.com.ua/article/358450>); Львівський портал (<https://portal.lviv.ua/news/2022/04/28/rosiia-vyznala-prymusovu-deportatsiiu-ukraintsiv>); Центр стратегічних комунікацій (<https://spravdi.gov.ua/rosiya-prypysuye-polshhi-vlasni-agresyvni-namiry-dajdzhest-rosijskoyi-propagandy-za-28-kvitnya/>); LB.ua (https://lb.ua/news/2022/04/13/513309_tse_yak_vivezti_uves_tallinn.html; https://lb.ua/society/2022/04/22/514319_kreml_planuvav_stvoriti_kontstabori.html; https://lb.ua/society/2022/03/26/511109_okupanti_hochut_deportovati_z.html; https://lb.ua/society/2022/04/12/513218_vlada_mariupolya_zafiksuvala_335.html; https://lb.ua/news/2022/04/21/514227_povernennya_deportovanih_ukraintsiv.html; https://lb.ua/society/2022/04/17/513765_denisova_zaklikala_nasilno.html); Громадське Телебачення (<https://hromadske.ua/posts/rosijska-pravoslavna-cerkva-dopomagaye-silovikam-deportovati-ukrayinciv-do-rf-slidstvoinfo>; <https://hromadske.ua/posts/rosiyani-deportovali-ponad-pivmiljona-ukrayinciv-a-desyatki-tisyach-lyudej-trimayut-u-filtracijnih-taborah-ukrayina-v-oon>); 24 Канал (https://24tv.ua/zelenskiy-zaklikav-genseka-oon-dopomogti-zupiniti-deportatsiyu_n1965706); Українська Гельсінська спілка з прав людини (<https://helsinki.org.ua/articles/prymusove-peremishchennia-hromadian-ukrainy-chy-pravomirni-dii-okupatsiynoi-vladyta-iak-diiaty-iakshcho-take-porushennia-malomistse/>); Асоціація правників України (<https://uba.ua/ukr/news/9167/>); Zaxid.net (https://zaxid.net/v_ukrayini_stvorili_onlayn_arhiv_voyennih_zlochiv_rosijskoyi_armiyi_n1540669; https://zaxid.net/u_rosiyi_primusovo_rusifikuuyut_deportovanih_z_ukrayini_vchiteliv_taditey_n1541171); UAINFO (<https://uainfo.org/blognews/1649931697-vikradenim-ukrayinskim-dityam-v-rosiyi-budut-stirati-ram-yat.html>); Інформаційно-аналітичний портал «КомментаріїUA» (comments.ua)*

(<https://society.comments.ua/ua/news/human-rights/deportaciya-ukrainciv-do-rosii-schovidbuvaetsya-i-yak-prityagti-krainu-agresora-do-vidpovidalnosti-697441.html>; <https://society.comments.ua/ua/news/human-rights/primusova-deportaciya-ukrainciv-do-rf-ta-rozshuk-zniklih-bezvisti-komentue-advokat-697311.html>); Центр прав людини ZMINA (<https://zmina.info/columns/>

[znykli-bezvisty-na-vijni-zakonodavchi-zminy-shho-daruyut-nadiyu/](https://society.comments.ua/ua/news/human-rights/primusova-deportaciya-ukrainciv-do-rf-ta-rozshuk-zniklih-bezvisti-komentue-advokat-697311.html)); Суспільне мовлення України (<https://suspilne.media/234957-rosiani-nezakonno-vivezli-181-tisacu-ukrainskih-ditej-ombudsmen/>); Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3470121-deportaciya-ukrainciv-na-teritoriu-rf-e-voennim-zlocinom-cimbaluk.html>).

Беззуб І., мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Український бізнес в умовах війни

В Україні третій місяць триває повномасштабна війна, яку розв'язала Російська Федерація. Увесь цей час ворог атакує цивільну інфраструктуру, комунікації, продовольчі та енергетичні запаси. Зруйновані міста, мільйони переселенців та біженців, зупинка виробництва та торгівлі в місцях бойових дій завдають тяжкого удару економіці. Деякі виробництва знищені вщент, інші – зазнали суттєвих пошкоджень, частина простоє. У промислових регіонах тривають бої, що ускладнює підрахунок збитків. Утім, тимчасова зупинка цих підприємств уже впливає на українську економіку. За прогнозами Світового банку, ВВП України за результатами 2022 р. скоротиться на 45 %.

За підрахунками Київської школи економіки (KSE) в рамках проекту «Росія заплатить», завдані росіянами збитки українській інфраструктурі перевищують 80 млрд дол. Якщо врахувати скорочення виробництва та робочих місць, то цифра перевищує 1 трлн дол.

Міністерство фінансів України прогнозує зростання дефіциту державного бюджету України з 2,7 млрд дол. у березні до 5–7 млрд дол. у квітні та травні. За словами міністра фінансів С. Марченка, в умовах суттєвих недонадходжень до державного бюджету через війну важливим для країни є продовження роботи бізнесу та створення робочих місць. Тому український бізнес повинен працювати там, де це можливо, платити податки та давати країні ресурс для продовження оборони. Цю тезу в останній час повторюють майже всі представники уряду.

На жаль, війна внесла суттєві зміни в роботу українського бізнесу: постійні бомбардування руйнують інфраструктуру і виробничі потужності, уже порушили систему організації та управління підприємницькою діяльністю; багато компаній зупинили виробництво, перевезли офіси в безпечніші міста, скоротили персонал. Навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини.

Так, третина (34 %) опитаних керівників членських компаній Європейської Бізнес Асоціації (ЕБА) повідомляють про втрати понад 1 млн дол. за місяць війни. Ще 13 % оцінюють втрати бізнесу в діапазоні від 500 тис. до 1 млн дол., 28 % – від 100 до 500 тис. дол. і 14 % оцінюють втрати на суму до 100 тис. дол. Тільки 1 % серед опитаних членських компаній не зазнали жодних втрат за місяць війни. Інші компанії ще ведуть підрахунок отриманих збитків.

Для того, аби залишатися на плаву 68 % компаній скорочують витрати, 44 % вдаються до отримання заборгованості від клієнтів або партнерів, 35 % проводять релокацію підприємств, а 13 % запускають нові бізнес-напрямки. 25 % опитаних переорієнтовують свій бізнес на гуманітарні потреби, а 13 % – на потреби армії. Для продовження роботи бізнесу 23 % шукають клієнтів на іноземних ринках, а 15 % – в пошуках фінансування. Водночас 9 % бізнесу змушені вдаватися до скорочення персоналу, а 8 % повідомляють, що не можуть втримати свій бізнес на плаву.

Серед найбільших проблем для бізнесу, за версією спільноти Асоціації, такі: труднощі з логістикою; проблеми з поставками товарів; замороження контрактів з іноземними та локальними клієнтами; низька купівельна спроможність населення; пошкоджені потужності, основний фонд бізнесу, інфраструктура; нестача фінансових ресурсів та інвестицій; нестача сировини.

Майже половина (43 %) опитаних бізнесів ЕБА оцінює власну фінансову стійкість у кілька місяців. Ще майже третина, а саме 28 % мають запас стійкості на півроку, інші 17 % мають фінансові резерви на рік або більше. І тільки 6 % повідомляють, що фінансові ресурси компанії вже вичерпані.

У березні тільки 17 % компаній повідомили, що працюють у повному обсязі, 16 % обмежили географію своєї діяльності, 19 % були змушені закрити частину офісів/торгових точок/відділень. 29 % компаній наразі не працюють, а 27 % призупинили, втім хочуть відновлювати свою діяльність. Тільки 1 % має в планах закривати свій бізнес.

Більшість компаній продовжують виплачувати заробітну плату співробітникам у повному обсязі, або ж навіть з додатковими або авансовими виплатами, забезпечують витрати команді на релокацію. Деякі для підтримки своїх співробітників виплатили заробітну плату на місяць або більше вперед. Звичайно, є і ті компанії, які не мають можливості заплатити своїм працівникам, тому змушені відправити персонал в неоплачувану відпустку або звільнити.

За результатами опитування Gradus Research, проведеного на замовлення KSE (22 березня 2022 р. методом самозаповнення анкети в мобільному додатку опитано 355 респондентів), в режим часткової роботи або взагалі до припинення функціонування вдалося до 85 % бізнесу, серед яких 1 % припинили діяльність та не планують відновлення, а 35 % призупинили діяльність, чекаючи кращих часів. Зазначається, щоб врятувати бізнес, 21 % опитаних українських підприємств вдаються до галузевої трансформації, ще 16 % – уже її провели.

Серед складнощів, які виникають у роботі під час війни, 29 % респондентів називають логістику, 50 % – нестачу замовлень, 21 % – нестачу сировини, 20 % скаржаться на неоплату виконаних замовлень, 17 % – на брак працівників, у 14 % респондентів пошкоджені чи зруйновані виробничі потужності.

Відтак, від уряду 37 % опитаних очікують податкових канікул для допомоги для бізнесу, 17 % – допомоги з організацією логістики. Доступу до здешевленого фінансування та допомоги у просуванні продукції очікують по 16 % опитаних. При цьому на допомогу у релокації та в організації експорту очікують по 6 % респондентів, а дерегуляції, консультаційної допомоги, прискорення митних процедур – по 7 % респондентів.

Дослідження демонструють, що складні для бізнесу часи позначаються і на фонді заробітної плати та закупівлях – лише 3–5 % бізнесу збільшили ці виплати, ще 14–19 % виконують виплати на довоєнному рівні. Решта або знизили, або взагалі припинили виплати – 39 % не виплачують заробітної плати, а 29 % – зупинили відрахування постачальникам.

Чи не в найгірших умовах опинилися аграрні підприємства. Їх бізнес прив'язаний до конкретної території, а роботи в полі чи на фермі не відкласти та не перенести на невизначений термін. За словами голови Всеукраїнської аграрної ради А. Дипротекуну, ринок страждає від дефіциту робочої сили, пального, добрив та оборотних коштів. Чимало працівників фермерських господарств мобілізовані або пішли в тероборону. Значну частину пального країна імпортувала з Росії та Білорусі. Крім того, окупанти заблокували морський шлях, який міг легко компенсувати нестачу пального, аграрії не можуть продати зерно.

З початку російської агресії в Україні було втрачено 4,8 млн робочих місць.

Про це йдеться у звіті Міжнародної організації праці (МОП). За її прогнозом, якщо військові дії припиняться негайно, може настати швидке відновлення з поверненням 3,4 млн робочих місць, а в разі подальшої військової ескалації втрати робочих місць досягнуть 7 млн.

Аналітики МОП констатують, що з початку війни до сусідніх країн з України виїхали 5,2 млн біженців, з них 2,75 млн – це особи працездатного віку. Із числа працездатних 1,2 млн осіб (43,5 %) раніше працювали, втратили роботу або ж звільнилися.

За даними опитування групи «Рейтинг», проведеного 19 березня 2022 р., 53 % українців, які працювали до війни, сьогодні не працюють. У звичайному режимі працюють 22 % опитаних, 21 % – віддалено чи частково, лише 2 % – знайшли собі нову роботу. Після початку війни економічне становище не змінилося тільки у 18 % громадян, у 52 % воно значно погіршилося, у 28 % – скоріше погіршилося.

Якщо, наприкінці лютого та в березні активність на ринку праці різко обвалилася, оскільки закрилося багато бізнесів і люди масово втратили роботу, то в квітні трудова активність почала поступово відновлюватись, припинилося зниження кількості вакансій. Однак охочих знайти роботу все ще значно більше, ніж кількість роботодавців, які наймають людей.

Найбільше постраждали від війни сфера послуг (салони краси, спортивні клуби, кафе, ресторани, готелі тощо), наука та освіта, юристи, автомобільний бізнес, домашній персонал, фахівці у сфері безпеки, а також фахівці з інсталяції та сервісу. У квітні в кожній з цих сфер було розміщено менше 1 % вакансій всіх розміщених на сайті ggc.ua.

Але з'явилися і новинки на воєнному ринку праці. Продуктовий ритейл одним із перших відновив пошук персоналу. Зрозуміло, що критично важливим було забезпечення продуктами харчування з перших днів війни мешканців усіх міст, навіть у зоні активних бойових дій. І саме продуктовий ритейл запровадив нову тенденцію на ринку праці воєнного часу. Бізнеси підбирали персонал, який живе неподалік місця роботи. Так роботодавці дбали про працівників та намагалися уникнути складнощів та небезпеки на шляху працівника з дому на роботу та назад.

В умовах високої конкуренції та вкрай низької кількості вакансій сьогодні простежується ще одна нова тенденція в поведінці претендентів

на роботу. Фахівці почали пропонувати свої кандидатури на вакансії нижче за свій звичний рівень кваліфікації. Наприклад, якщо до війни в категорії топ-менеджмент було досить багато пропозицій роботи, то сьогодні керівники та директори не надто затребувані. Для них у квітні було відкрито 1,7 % всіх актуальних вакансій.

Із початку вторгнення РФ в Україні знижується рівень середньої зарплати, бо безробітних більше, ніж вакантних робочих місць, повідомили в Нацбанку. У тих українців, що залишилися на робочому місці, знизився оклад. За даними експертно-аналітичного центру кадрового порталу ggc.ua, середня заробітна плата в квітні в усіх відкритих вакансіях на кадровому порталі становила 18,7 тис. грн, що на 10 % нижче, ніж було до війни.

Найменше постраждала від кризи на ринку праці ІТ-галузь. Експерти кажуть, що незважаючи на те, що поступово компанії різних секторів економіки або вже повернулися до роботи, або розпочинають процес відновлення своєї діяльності, частка пропозицій щодо роботи для ІТ-фахівців значно перевищує пропозиції роботи для представників інших професій. Також у перелік сфер, де у квітні зарплати не знизилися, увійшли спеціалісти сфери маркетингу, реклами, PR. При цьому в п'ятірку професій із найнижчими зарплатами у квітні увійшли менеджери з персоналу, спеціалісти сфери медицини, фармацевтики, фахівці сфери готельно-ресторанного бізнесу. Найнижчі зарплати у квітні також пропонували у сільському господарстві та в автомобільному бізнесі.

Географічно лідерство за розміром заробітної плати займають Львівська, Дніпропетровська, Одеська області та Київ. Найнижчі – пропонують у Хмельницькій, Чернівецькій, Івано-Франківській, Тернопільській та Київській областях.

До речі, в рамках підтримки створення робочих місць урядом та Міністерством економіки запроваджено програму компенсації роботодавцям витрат на зарплату працевлаштованих внутрішньо переміщених

осіб у розмірі 6,5 тис. грн за кожного такого працівника протягом двох місяців.

Для участі в програмі підприємству потрібно укласти трудовий контракт з громадянином, який є внутрішньо переміщеною особою, і зареєструвати дані про працевлаштовану особу через портал «Дія» або надати заяву до Державної служби зайнятості, повідомила перша віцепрем'єр-міністр – міністр економіки Ю. Свириденко. Такий порядок діятиме під час воєнного стану та ще 30 днів після його завершення.

Слід звернути увагу, що уряд вніс зміни до Порядку обчислення середньої заробітної плати, врахувавши особливості воєнного часу, повідомляє Мінекономіки. Це дасть змогу коректно обчислити середню заробітну плату на підприємствах, які внаслідок бойових дій змушені переривати діяльність, пояснюють рішення у відомстві. Правильний розрахунок середньої зарплатні необхідний, щоб розраховувати належні працівникам виплати, зокрема, «відпускні» і компенсації за невикористані відпустки, суми виплат у разі службових відряджень, збережений середній заробіток за період військової служби, виплати за вимушений прогул тощо.

Відчувши серйозні наслідки війни, український бізнес зазначає, що для швидкого зростання бізнесу необхідна підтримка та впровадження змін на державному рівні. Серед бажаних новацій, які допоможуть відновити економіку загалом та діяльність компаній, зокрема, підприємці частіше за все називають зменшення податкового навантаження, викоринення корупції, впровадження дієвих програм підтримки малого та середнього бізнесу. Переважна більшість компаній усвідомлює, що їм не вистачить власних коштів для повноцінного відновлення своєї діяльності. Так, додаткові інвестиції будуть необхідні 73 % опитаних. Кожна четверта компанія (26,2 %) розраховує на державну фінансову допомогу, на кошти міжнародних фондів сподівається 16,9 % компаній (опитування проводилось кадровим порталом gcs.ua у квітні–травні 2022 р. серед представників компаній різних галузей в усіх регіонах України).

Саме з метою підтримки українського бізнесу держава почала активно запроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на відновлення економіки.

В умовах дії воєнного стану держава для підприємців створила велику кількість можливостей для комфортного ведення бізнесу. Це стосується як уже діючих підприємців, так і тих, хто тільки планує розпочати свою власну справу.

Наразі реєстрація фізичної особи-підприємця або юридичної особи здійснюється за спрощеною процедурою (постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 209 «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164»).

Податкові відносини в умовах воєнного стану – справа не проста, але вкрай необхідна для підтримки економіки країни. У таких умовах набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» (№ 2120-IX від 15 березня 2022 р.), який передбачає певні податкові зміни.

Так, з 1 квітня 2022 р. та на період дії воєнного стану для фізичних осіб-підприємців (ФОП), платників єдиного податку I та II групи, сплата єдиного податку – добровільна. Той, хто не бажає сплачувати податок у період воєнного стану, просто не заповнює декларацію за вказаний період.

У той же час, ФОП та юридичні особи, в яких упродовж минулого календарного року дохід не перевищує 10 млрд грн, можуть перейти на сплату єдиного податку III групи за ставкою 2 % з урахуванням того, що: до таких платників єдиного податку не застосовуються будь-які обмеження щодо кількості найманих працівників; платники єдиного податку не є платниками податку на додану вартість тощо. Це важливо, адже третя група платників єдиного податку є найбільш чисельною серед суб'єктів господарювання, що обирають спрощену систему оподаткування. Але є винятки – пільга

не стосується підприємств, що займаються продажем підакцизних товарів, організацією грального бізнесу, а також видобутком та реалізацією корисних копалин, не займаються певними видами фінансової діяльності, зокрема страхові (перестрахові) брокери, банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, страхові компанії, інвестиційні фонди і компанії тощо.

Платник податків повертається на систему оподаткування, яка використовувалася до переходу на систему єдиного податку за ставкою 2 % з початку наступного календарного місяця, після припинення воєнного стану.

Також платники податків звільнюються від сплати загального мінімального податкового зобов'язання за земельні ділянки, що розташовані на території, на якій проводяться бойові дії та на тимчасово окупованих територіях, за 2022 та 2023 податковий рік. Крім того, у 2022 податковому році платники податків звільнюються від сплати екологічного податку за об'єкти оподаткування, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, або на територіях, тимчасово окупованих ЗС РФ.

Крім того, представникам бізнесу скасували практично всі ліцензії та дозволи, відтермінували ряд планових та позапланових перевірок та дозволили не платити деякі інші податки, зокрема пов'язані із втраченими товарами на територіях, де ведуться бойові дії.

Уперше з часів Другої світової війни українські підприємства змушені евакуювати свої виробничі потужності якомога далі від зони бойових дій. Серед варіантів дій для забезпечення діяльності, утримання працівників, підтримки економіки та допомоги ЗСУ в умовах воєнного часу бізнесом розглядається питання релокації.

Для цього Мінекономіки впровадило програму, за якою бізнес може отримати допомогу в переміщенні свого обладнання на безпечні території та розселенні працівників. Державна програма евакуації приватних

підприємств з «гарячих» точок країни в західні області покликана зберегти стратегічно важливі виробництва та робочі місця до повної перемоги України (детальна інформація щодо програми за посиланням: <https://bit.ly/3DlxEZx>). Голова комітету ВР з питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетманцев наголошує, що це масштабна програма, спрямована на те, щоб втримати економічну активність.

Як зазначив народний депутат фракції «Голос», перший заступник голови комітету ВР з питань фінансів, податкової та митної політики Я. Железняк, в першу чергу допомогу держави отримають стратегічно важливі підприємства та підприємства, які виробляють товари першої необхідності для забезпечення потреб цивільного населення, військових та бійців тероборони. Учасником може бути не лише велике виробництво, але й маленькі бізнеси з 10–20 людьми у штаті.

Наразі реалізація програми здійснюється на основі таких нормативно-правових актів: постанова уряду № 305 від 17.03.2022 р., яка регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури, та розпорядження уряду № 245-р від 25.03.2022 р., яке передбачає план невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію.

Щоб стати учасником програми, необхідно зареєструватись на відповідній платформі цифрової взаємодії за посиланням (<https://auction.e-tender.ua/#/register>). Після реєстрації потрібно заповнити анкету, вказавши спеціалізацію підприємства, кількість працівників, можливості виробництва, потреби у виробничому приміщенні, сировині, розміщенні співробітників, а також спосіб транспортування.

Що потрібно знати компаніям, які планують РЕЛОКАЦІЮ?

1 Заявка на релокацію в Мінекономіки
www.auction.e-tender.ua/#/register

Розгляд заявок триває до 5 днів. Першочергово розглядають заявки від підприємств, які мають значення для оборонного комплексу, життєдіяльності населення та підтримки економіки у воєнний час (виробники продуктів харчування, питної води, одягу, підприємства ВПК).

2 Підбір нового місця для виробництва
 Релокуватися можна в одну з дев'яти областей:

Закарпатська
 Івано-Франківська
 Львівська
 Тернопільська
 Хмельницька
 Чернівецька
 Вінницька
 Волинська
 Рівненська

Перелік вільних приміщень у своїй області має кожна ВЦА. Є пільги на оренду комунального майна (1 гривня за квадратний метр до закінчення воєнного стану).

3 Пошук житла для працівників
 Допомогу з розселенням працівників надають Офіс омбудсмена та місцева влада.

4 Логістика
 Перевезти обладнання можна самостійно, звернувшись до "Укрзалізниці" або "Укрпошти" (контакти надають в Мінекономрозвитку після заповнення заявки).
 Можна залучити й інших перевізників, в залежності від потреб підприємства. Держава відшкодує вартість перевезення обладнання.
 Релокація не проводиться у зоні безпосередніх бойових дій та через гуманітарні коридори.

5 Підключення комунікацій
 Місцева влада допомагає з оперативним підключенням потужностей до газо-, водо-, електропостачання та інших інженерних комунікацій, спрощення процедур надання чи передачі земельних ділянок для розміщення виробництва тощо.

6
 Релокований бізнес може розраховувати на допомогу від місцевої влади у пошуку працівників, ринків збуту, сировини тощо. А також на фінансову допомогу та пільги, залежно від виду бізнесу та регіону.
 На місцях можна звертатися до ВЦА або міських рад, а також до регіональних представників Офісу омбудсмена.

Джерело: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/19/685939/>.

Якщо станом на 5 квітня 2022 р. Міністерство економіки отримало від підприємств 1424 заявки на релокацію, з них 1417 опрацьовані. Загалом, із початку роботи програми переміщення бізнесу з зони бойових дій на безпечні території:

- 178 бізнесів повністю завершили релокацію потужностей з зон бойових дій, з них 67 вже відновили роботу на нових місцях;
- для 465 підприємств знайдені обладнані майданчики і вони передані для транспортування службам «Укрзалізниці» та «Укрпошти»;
- по решті заявок фахівці Мінекономіки та влади на місцях підбирають нові локації для розміщення.

То, на початку травня в рамках програми релокації вже 510 українських підприємств перемістили свої потужності із областей, де тривають бойові дії, повідомили в

Мінекономіки. Більше половини з них (303) відновили свою діяльність на безпечних територіях, ще 50 здійснюють монтаж обладнання та підключення комунікацій, тож запрацюють найближчим часом. 192 підприємства готуються до переїзду найближчим часом та знаходяться на різних стадіях транспортування.

Більшість бізнесів, що беруть участь у програмі релокації, працюють у сфері виробництва та переробної промисловості. Це виробники харчової продукції, легкої промисловості, підприємства машинобудування. Є серед учасників програми і підприємства оптової торгівлі, які переміщують на захід свої логістичні центри, зокрема склади з готовою продукцією, повідомив заступник міністра економіки І. Дядюра.

Багато серед релокованих підприємств і ІТ-компаній. Українські програмісти вже

створили потужні кластери у Львові та на Закарпатті.

Загалом, місцем релокації стали вісім областей у Центральній та Західній Україні: Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська.

Держава допомагає українським компаніям, що релокувались до Західної України, якнайшвидше адаптуватися до нових умов: підтримка з постачання сировини, пошуку нових ринків збуту продукції тощо. Надається допомога з кадрових питань – Державна служба зайнятості здійснює підбір працівників. Релоковані підприємства повинні мати всі умови, аби стати драйверами економічного зростання України, зазначив заступник міністра І. Дядюра.

Військово-цивільні адміністрації в кооперації з місцевими громадами допомагають підприємствам розмістити виробництво, підключати мережі та поселити персонал у місцеві гуртожитки, школи, готелі тощо.

«Укрзалізниця» та «Укрпошта» безкоштовно перевозять обладнання підприємств, допомагають в оформленні транспортних накладних.

У свою чергу, Фонд державного майна України допомагає підприємствам з пошуком складів, приміщень для відкриття виробництва та офісів. Також Фонд підготував пропозиції щодо спрощення порядку передавання в оренду комунального і державного майна для компаній, що евакуюються.

Для швидшого збирання та опрацювання заявок на релокацію 11 квітня 2022 р. ДП «Прозорро.Продажі» за ініціативи Мінекономіки та за підтримки Мінцифри була запущена єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу. Ключова ідея платформи – звести в «єдину точку» ті компанії, які потребують релокації; ті, які мають вільні потужності і приміщення і можуть надати їх в оренду компаніям, що потребують переїзду; а також надати зручний інструмент управління процесом переїзду як для самих компаній, так і для всіх держорганів, що активно супроводжують цей процес.

Найбільш активна в залученні бізнесу – Львівська військово-цивільна адміністрація. За даними Львівської ОВА, в область переїхали 126 підприємств, з яких 76 запустили своє виробництво. Ще близько 40 перебувають у дорозі. За словами керівника департаменту економіки Львівської ОВА С. Куйбіди, релоковані підприємства вже створили на Львівщині 4 тис. 229 нових робочих місць.

Для заохочення релокації бізнесу Львівська адміністрація створила Програму підтримки бізнесу на період воєнного стану та виділила 50 млн грн. Релоковане підприємство може отримати 100 тис. грн при реєстрації бізнесу в області та ще 100 тис. грн при створенні не менше 20 нових робочих місць. Також до 500 тис. грн можуть отримати підприємці-виробники для закупівлі виробничого обладнання. Також до ідеї підтримати переїзд підприємців долучились іноземні донори і виділили 250 тис. дол.

Також команда відділу інвестиційної політики департаменту економічної політики Львівської ОВА створила Telegram-канал для власників виробничих площ та складів на території Львівщини. Його мета – швидкий та зручний пошук приміщень для підприємців, які вимушені перемістити свій бізнес на безпечнішу територію. Створення такого майданчику робить пошук найвигідніших пропозицій для переміщення підприємств на територію Львівщини спрощеним, адже всі пропозиції будуть знаходитися в одному місці, і підприємці із гарячих точок зможуть обрати для себе саме ту локацію, яка відповідає потребам їх підприємств, розповів керівник відділу інвестиційної політики О. Фільц.

Як повідомили у Закарпатській ОВА, станом на 15 квітня 2022 р. на території області запрацювали 58 релокованих підприємств, ще 59 здійснювали переїзд чи перебували у процесі розміщення. З початку війни до Вінницької міської громади переїхали 17 компаній, серед них сім з Маріуполя.

Слід зазначити, окремі громади самі займаються промоцією власного міста. Наприклад, як розповів мер шахтарського Нововолинська Б. Карпус, міська влада самостійно шукає бізнес, який хотів би переїхати, та

надавала промоційні матеріали. За його словами, станом на кінець квітня громада отримала 30 запитів, шість релокованих підприємств уже працюють. Серед них – харківське підприємство «Амрок», яке виготовляє розвантажувальні жилети для військових.

Загалом, масштаби та запити бізнесів, які переїжджають, різні. Є підприємства, яким достатньо приміщення, а проблему поселення працівників вони вирішують самостійно. Інші потребують допомоги з логістикою тощо.

Крім України перевезти бізнес можна і за кордон. У країнах Східної Європи – Чехії, Словаччині, Литві, Латвії, Естонії та Польщі – готові надавати гранти для українського бізнесу. Проте перевезенню підприємств в Європейський Союз заважає заборона виїзду чоловіків за кордон. Також відомо, що зараз українські компанії, які вирішують працювати в Європі, готові там розмістити лише логістичні потужності, бо виробниче устаткування перевезти складно.

ЕКОНОМІКА ВОЄННОГО ЧАСУ

ДЕРЖАВА ПІДТРИМУЄ БІЗНЕС

ПОДАТКОВІ ЗМІНИ

- Бізнес з оборотом до 10 млрд грн тепер платить **тільки 2% від свого обороту** (ПДВ, податок на прибуток – скасовуються).
- ФОПів 1 та 2 групи сплачують податки **за бажанням**. Сплата державою ЕСВ за мобілізованих працівників (ФОПів 2-3 групи і підприємства).
- Скасовується акциз на нафтопродукти, а ПДВ на них зменшено **з 20% до 7%**.
- Податок на землю і екологічний податок **скасовуються на територіях, де йдуть бойові дії**.

ДОСТУПНІ КРЕДИТИ

- Будь-який бізнес може взяти кредит **під 0%**.
- Максимальна сума кредиту збільшена до **60 млн грн**.
- Держава сплатить **всі відсотки** перед банком.
- Прибираються **обмеження у видачі позик**, які стосувалися бізнес-плану, робочих місць, чи будь-які інші.
- Після завершення воєнного стану ставка по кредитам буде **не більше 5%**.

ДЕРЕГУЛЯЦІЯ

- **Відмінені всі перевірки бізнесу**, крім тих, що стосуються перевірки цін на соціально важливі товари.
- Зaproваджена **декларативна система роботи бізнесу**: подає документи через портал Дія і одразу можна працювати.
- **Найшвидша в світі митниця**: Декларативний принцип роботи. Без проведення митного огляду. Без митних платежів (акциз, ПДВ, авіане мито). Такі правила стосуються і заведення всього транспорту.

Кабінет Міністрів України

Джерело: <http://www.vin.gov.ua/news/ostanni-novyny/45006-kraina-maie-pratsiuvaty-biznes-maie-pratsiuvaty-derzhava-nadala-dlia-tsoho-maksymalni-podatkovi-rehuliatorni-kredytzni-ta-finansovi-stymuly-denyshmyhal>.

В умовах дії воєнного стану одним із пріоритетів Мінфіну залишається державна підтримка розвитку мікро, малого та середнього підприємництва (ММСП), що здійснюється, у тому числі, завдяки ініційованій Президентом України програмі «Доступні кредити 5-7-9 %».

Усього з моменту старту програми суб'єкти підприємництва отримали від уповноважених банків 38 тис. 462 кредитів на загальну суму 102,6 млрд грн. Зокрема, орієнтовно, 10,2 млрд грн підприємці отримали на інвестиційні цілі; 57,7 млрд грн – у якості антикризових кредитів; 24,8 млрд грн видані в якості рефінансування попередньо отриманих кредитів; 9,3 млрд грн – це кредити для с/г виробників, передусім, на інвестиційні цілі.

З початку війни з усіх виданих кредитних коштів за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» сорок два відсотки припадало саме на аграрний сектор. Ними скористалися 12 тисяч фермерських господарств. Отримані кошти йдуть на закупівлю добрив, пального, засобів захисту рослин.

У рамках розширення програми «Доступні кредити 5-7-9 %», будь-яке українське підприємство на час дії воєнного стану зможе отримати кредит під 0 % річних обсягом до шістдесят мільйонів гривень, а кількість дозволів для підприємців скоротять з шістсот до двадцяти документів. Для підприємців також діє програма доступного фінансового лізингу.

Джерело: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3472853-za-programou-579-banki-vidali-pilgovih-kreditiv-na->

З метою максимально спростити вимоги з боку держави для ведення сільського господарства в умовах воєнного стану та зменшення бюрократичного навантаження на аграрний бізнес Верховна Рада України 12 травня 2022 р. ухвалила законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперерйного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» (№ 7264 від 8 квітня 2022 р.). Прийняті зміни забезпечать спрощення експорту, імпорту та переміщення територією України сільськогосподарської продукції рослинного та тваринного походження, а також живих тварин; розширення доступу аграріїв до сучасних агрохімікатів та племінного (генетичного) матеріалу; розвиток органічного сектору аграрної галузі України, наголошують автори документа.

Для допомоги бізнесу Міністерство цифрової трансформації на порталі «Дія» запустило видачу грантів. Завданням програми є фінансова допомога сотням українських підприємств, що були вимушені припинити свою роботу або багаторазово скоротити діяльність через російське вторгнення в Україну, повідомив міністр цифрової інформації М. Федоров.

Зазначається, що мікро та малі підприємства можуть подаватися на отримання мікрогрантів вартістю 125 тис. грн (4 тис. євро). Подати заявку можуть підприємства, які зареєстровані

не пізніше 31 грудня 2021 р. в Чернігівській, Сумській, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Донецькій, Луганській, Київській областях; тимчасово перемістилися з цих областей або постраждали внаслідок бойових дій та можуть це підтвердити.

Пріоритет надаватиметься компаніям, які виробляють життєво необхідні товари та послуги для цивільних та військових України. Детальну інформацію про програму можна дізнатися за посиланням (<https://diia.gov.ua/services/otrimannya-minigrantu-vid-eu4business>).

Гранти стали доступні завдяки фінансуванню ЄС та урядом Німеччини через програму технічної підтримки «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП», яку в Україні реалізовує Німецьке товариство міжнародного співробітництва. Ініціаторами виступили програма «EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» спільно з Мінцифрою, Мінекономіки, порталом «Дія», Офісом з розвитку підприємництва та експорту і «Дія.Бізнес».

Також на порталі «Дія» запустили ще одну послугу для підприємців. Тепер можна онлайн внести зміни до прізвища, імені, по батькові та місцезнаходження ФОП.

Слід зазначити, війна суттєво збільшила кількість та складність правових проблем, з якими стикаються українці, зокрема, підприємці.

Тож, в умовах війни вони мають можливість отримати юридичні консультації абсолютно безоплатно. За словами в. о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги О. Баранова, система безоплатної правової допомоги роз'яснює людям, як вирішити свої проблеми правового характеру.

Так, в умовах воєнного стану найзручніший спосіб отримати консультацію – зателефонувати за єдиним номером: 0 800 213 103 (дзвінки безкоштовні у межах України) або звернутися онлайн. Усі дистанційні сервіси для отримання консультацій за посиланням (<https://linktr.ee/legalaid.gov.ua>).

Юридичні консультації також можна отримати у мобільних застосунках «Безоплатна правова допомога» (<https://bit.ly/3hwwgqR>) та «Твоє право» (<https://bit.ly/3iorbkE>); у месенджерах Телеграм (<http://legalaid.gov.ua/telegram.html>) та Вайбер (<http://legalaid.gov.ua/viber.html>); у кабінеті клієнта на сайті системи БПД (<https://cabinet.legalaid.gov.ua/>).

Через велику кількість запитів від вимушених переселенців з України Мінцифри прийняло рішення відкрити центр «Дія.Бізнес» у Варшаві. У центрі спеціалісти надаватимуть вичерпні консультації українським підприємцям. Зокрема, вимушено переміщеним особам, які втратили можливість працювати, однак готові поновити роботу або потребують фахової підтримки в розбудові підприємницьких навичок та професійної соціальної адаптації в Польщі, пояснила керівниця центру «Дія.Бізнес» А. Кучерява. Так само аудиторією центру є представники та представниці малого та середнього бізнесу, які тимчасово хотіли б перемістити власний бізнес до Польщі. Або ті, хто потребують підтримки за межами Польщі та готові адаптуватись до ринкових запитів та політики ЄС. Центр «Дія.Бізнес» у Варшаві працюватиме тимчасово, на час війни.

Перезапуск економіки у воєнний час – одне з найпріоритетніших завдань уряду. Держава має допомогти компаніям відновити діяльність, щоб у них була можливість і далі сплачувати податки і надавати робочі місця, переконана заступниця міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції В. Іонан.

На думку співзасновника Центру економічного відновлення А. Длігача, допомога має йти всім бізнесам, але передусім держава повинна підтримати виробників продуктів та ліків, аптеки, аграріїв (особливо в період сівби), а також легку промисловість, адже зазначені сфери важливі для виживання країни прямо зараз.

Не зважаючи на всі проблеми через війну, економіка поступово відновлюється. В інтерв'ю «РБК-Україна» Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль розповів про позитивні сигнали в українській економіці. За його словами, в Україні поступово відновлюється робота підприємств, а отже зростають надходження до бюджету. Як зазначив Д. Шмигаль, квітень був дійсно найважчим, тому що економіка адаптувалась до війни. Більше 32 % підприємств повністю припинили свою діяльність. На сьогодні ж ця цифра менше – вже 17 %. «У першому кварталі ми виконали бюджет на 110 %. У березні трошки було просідання, але загалом за рахунок перевиконання у січні-лютому вийшло в цілому непогано. Зараз податкові збори перевищують план. Фактично підприємства виконують той податковий план, який ми очікували навіть до війни. І це позитивний момент у тому, як ми пройшли і квітень, і як ми зараз заходимо у травень», – зазначив він (<https://www.rbc.ua/ukr/news/denis-shmygal-poka-idet-voyna-muzhchiny-dolzheny-1652009624.html>).

Держава закликає бізнес у відносно спокійних регіонах відновлювати роботу. За даними соціологічного опитування групи «Рейтинг», проведеного 26 квітня 2022 р., поступово зростає кількість українців, які повертаються до роботи. На кінець квітня продовжували працювати 59 % громадян, які мали роботу до війни, у березні таких було 46 %. Також зростає кількість тих, хто працює у звичайному режимі – з 23 % до 32 %. Ще 24 % працюють частково чи віддалено, а 3 % – почали працювати на новій роботі.

Більше тих, хто зараз працює, серед жителів західних та центральних областей (близько 60 %). Серед мешканців Півдня працюють 52 %, Сходу – близько 40 %. У той же час, 39 % тих, хто мав роботу до війни, досі її не мають.

Трохи більше половини опитаних, які втратили роботу на час війни, вірять, що зможуть повернутись на колишнє місце роботи, 40 % – не вірять. При цьому 2/3 респондентів, які стали безробітними через війну, готові змінити місце роботи. 58 % респондентів не проти перекваліфікуватися на іншу професію, а 49 % – готові працювати в іншому регіоні країни.

Три чверті (75 %) українських підприємців продовжують займатися бізнесом. Майже всі з тих, хто втратив справу, планують відновити її: більшість – після війни, третина – за нагоди, не чекаючи кінця військових дій, і невелика частина – найближчим часом, не чекаючи нагоди. Такими є результати спільного дослідження KSE та Gradus Research. У ході дослідження 12–22 квітня 2022 р. було опитано 303 власника/керівника мікро-, малого та середнього бізнесу України.

Збільшилось число власників та топ-менеджерів, які характеризують свій бізнес, як «такий, що працює, як і раніше» і «такий, що працює частково» (ріст з 41 % до 45 %). Причому 38 % підприємців, що набагато більше, ніж у попередню хвилю опитування, зазначили, що, в результаті, їхній бізнес не потребуватиме галузевої трансформації.

Простежується позитивна динаміка у намірах бізнесу здійснювати виплати: все менше підприємців декларують відсутність виплат як співробітникам, так і постачальникам, також зростає розмір суми. Якщо у березні виплати працівникам на довоєнному рівні планували здійснювати 14 % роботодавців, то станом на кінець квітня – 23 %, а кількість тих, хто не планує виплати зменшилась на третину (з 33 % до 20 %). Позитивна тенденція і у виплатах постачальникам, тут відновлення довоєнних виплат росте з 19 % до 32 %.

За словами викладача KSE Graduate Business School С. Гвоздьова, два роки пандемії «натренували» бізнес працювати за умов форс-мажорних обставин. Тому «антикрихкість» мікро та малого бізнесів є найвищою в порівнянні з іншими формами господарської діяльності. По-перше, такого роду компанії швидше переходять на ту діяльність, на

продукцію якої є попит. По-друге, мала кількість працівників дозволяє оперативніше погоджувати тимчасові зменшення зарплат або і скорочення. По-третє, така швидкість перефокусування дозволяє навіть в умовах війни бути прибутковими.

Дійсно, підтримка роботи українського бізнесу – важливе завдання для забезпечення економічної спроможності країни протистояти викликам війни. Навіть у поточних надскладних умовах держава здійснює доступні кроки, аби підтримати підприємства, що опинились у скрутних умовах. Це безумовно дасть значний поштовх у розвитку економіки та підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Проте, на думку президента KSE, радника керівника ОП Т. Милованова, кожен другий український бізнес під час війни виявився неетичним. Етичність поведінки створює для бізнесу зрозумілу позицію для розвитку після війни, а також захищає від будь-яких атак зараз – дискредитаційних, конкурентних, інформаційних, вважає Т. Милованов. На його слова, після війни весь бізнес буде поділений на дві категорії: ті, хто разом з країною підтримував перемогу, і ті, хто рятував себе, – хто звільняв людей, різав зарплати, а потім виявився успішним і багато заробив, та ті, хто ризикував всім, щоб підтримати людей, армію, підтримати суспільство, країну, без яких не буде бізнесу.

Отже, війна проти зовнішнього агресора – це завжди боротьба за політичну та економічну незалежність країни. Тому головне завдання України зараз – інтенсифікувати економічні процеси. Зокрема, зосередитись на підтримці виробництва, переведенні його у відносно безпечні регіони. Украй важливе завдання – залучити до роботи максимальну кількість працездатного населення.

В умовах війни бізнес повинен стати пліч-о-пліч з державою для перемоги над ворогом, а держава створити для цього всі необхідні умови *(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебсайт «Економічна правда» (<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/12/685601/>; [21](https://</i></p></div><div data-bbox=)*

www.epravda.com.ua/news/2022/04/12/685618/; <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>; <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/8/683544/>); вебсайт видання «Юридична Газета» (<https://yur-gazeta.com/golovna/vtrati-biznesu-za-misyac-viyini.html>); <https://yur-gazeta.com/golovna/mayzhe-polovina-opitanih-biznesiv-eva-ocinyuevlasnu-finansovu-stiykist-u-kilka-misyaciv.html>); <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-zapustili-bezoplatnu-platformu-dlyadopomogi-v-relokaciyi-biznesu-.html>); вебсайт Європейської Бізнес Асоціації (<https://eba.com.ua/pidtrymuuyut-komandy-ta-armiyu-yak-pratsyuue-biznes-v-umovah-vijny/>); <https://eba.com.ua/majbutnye-ukrayinskyh-kompanij-pislyavijny/>); вебсайт «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3445883-do-85-ukrainskogo-biznesu-obmezili-abo-pripinili-robotu-cerez-vijnu.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3480715-cerez-vijnu-ukrainavtratil-48miljona-robocih-misc-mop.html>); <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3472853-zaprogramou-579-banki-vidali-pilgovih-kreditiv-na-ponad-100-milardiv.html>); вебпортал «Слово і Діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2022/03/23/novyna/suspilstvo/vijna-ukrayini-bilshe-polovyny-hromadyan-ne-pracyuyut-ta-zitknulysyafinansovumu-trudnoshhamy-opytuvannya>); <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/28/novyna/suspilstvo/ukrayinczi-postupovo-povertayutsyaroboty-perevazhno-zaxodi-ta-centri-krayiny-opytuvannya>); 0352.ua – сайт міста Тернополя (<https://www.0352.ua/news/3383361/18-700-grn-zarplati-na-misac-robotodavci-terminovosukaut-ludej-bez-diplomiv-akim-potribna-robota>); онлайн-платформа «Дія. Бізнес» (<https://business.diaa.gov.ua/cases/antikrizovi-risenna/uradova-programa-pidtrimki-pracevlastuvanna-vnutrisno-peremisenih-osib>); сайт Міністерства економіки України (<http://surl.li/bzrww>; <http://surl.li/bzueh>; <http://surl.li/bzuey>); вебсайт «Безоплатна правова допомога» (<https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/podatkovizminy-pro-yaki-varto-znaty/>); сайт телеканалу ТРК «ПЕРШИЙ ЗАХІДНИЙ» (<https://1zahid.com/news/vzhe-76-relokovanyh-pidpryemstv-zapustylsvoye-vyrobnytstvo-stepan-kujbida/>); вебпортал Львівської обласної державної адміністрації (<https://old.loda.gov.ua/news?id=66419>); єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (<https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-rozshiriv-dostup-agrarnih-pidpriyemstv-do-pilgovogo-kredituvannya>); вебсайт «Громадське радіо» (<https://hromadske.radio/news/2022/05/13/tsentr-diaa-biznes-u-varshavi-koly-vidkryiet-sia-ta-iak-pratsiyuvatyme>); сайт Київської школи економіки (<https://kse.ua/ua/about-the-school/news/ukrayinskiy-biznes-vidnovlyuye-viplati-pratsivnikam-tapidryadnikom-opituvannya/>); вебсайт «Мінфін» (<https://minfin.com.ua/ua/2022/05/12/85292797/>); вебсайт Вишгородської районної державної адміністрації (<https://vysh.gov.ua/bytyu-vygraye-armiya-a-vijnu-ekonomika-pid-chas-vijny-biznes-povynen-pratsiyuvaty/>)).

Кривецький О., мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

До питання компенсації за зруйноване майно

Військова агресія Російської Федерації проти України завдала неабияких втрат: загибель військових ЗСУ та цивільного населення, руйнування інфраструктури, знищення культурної спадщини, пошкодження людського майна. Судячи з дій російських загарбників, РФ воює насамперед з мирним населенням. Утім, тактика завдання максимальної шкоди – типова для російської агресії

не лише в Україні і має на меті терор і дезорганізацію, а також – виснаження як матеріальних, так і психологічних ресурсів українців.

Позбавлення максимальної кількості мирного населення безпечних умов життя, а також житла, бізнесу, місця роботи стає серйозним навантаженням на логістику, фінанси, органи влади. Попри те, що українська державна система демонструє

непогану стійкість і здатність до мобілізації та ефективного реагування, зокрема і через залучення горизонтальних зв'язків, типових для нашого суспільства в силу історичного розвитку та відпрацьованих у практиках волонтерства попередніх років війни, ця стійкість дається нам дуже дорогою ціною, тим більше, що частину збитків і втрат відшкодувати можна лише із залученням державного фінансування та зовнішньої допомоги. Це передусім стосується інфраструктури, виробничого потенціалу та житла і іншої власності громадян. Ще наприкінці березня Президент України В. Зеленський у своєму зверненні заявив: «Держава відшкодує втрати житла внаслідок бойових дій, і кожен громадянин, що втратив майно, може подати заяву в “Дії”».

Втрати і збитки, завдані нашій країні і кожному з нас російською агресією вимірюються далеко не тільки грошима. Далеко не все може бути хоча б якось відшкодоване. Проте це не означає, що домогтись відшкодування не має сенсу. Це робити можна і варто, від цього залежить відбудова нашої країни і повернення мільйонів сімей до можливості нормального життя.

Верховна Рада України 1 квітня 2022 р. прийняла за основу законопроект «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації». У другому читанні норми проекту закону можуть коригуватись, проте загальні тенденції передбаченої процедури вже можна проаналізувати, тим більше, що попередні дії для відшкодування мають бути реалізовані постраждалими максимально оперативно (законодавець передбачає, що заяву про збитки можна подати під час дії воєнного стану та протягом 90-ти календарних днів з дати його закінчення), проте зрозуміло, що фіксацію варто проводити відразу, щойно буде така можливість. Заява про надання компенсації подається на території, на якій знаходиться пошкоджений або знищений об'єкт нерухомого майна, незалежно від місця перебування заявника. Фіксує заяви Комісія з розгляду питань що надання компенсації за

пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією РФ в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг та його мобільний додаток, а також у паперовій формі через центр надання адміністративних послуг, органи соціального захисту населення або нотаріуса.

Строк розгляду заяви становить 30 днів або після подання заявником всіх документів, що передбачені в якості додатків до заяви про компенсацію.

Отже, компенсацію зможуть отримати фізичні особи – громадяни України, які є власниками пошкоджених та/або знищених об'єктів нерухомого майна, особи, які здійснили інвестування та фінансування будівництва, щодо якого отримано право на виконання будівельних робіт, та які не прийнято в експлуатацію, а також члени житлових кооперативів, які викупили квартиру, інше житлове приміщення кооперативу, але не оформили право на власність на нього та спадкоємці вказаних осіб. Крім того, на компенсацію можуть розраховувати об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, житлово-будівельних кооперативів, які здійснюють утримання відповідних будинків, задля відновлення пошкодженого спільного майна даних будівель.

Варто зазначити, що законопроект розмежовує компенсацію за знищений об'єкт нерухомого майна, відновлення якого є неможливим шляхом поточного або капітального ремонту чи реконструкції, або є економічно недоцільним; за пошкоджений об'єкт нерухомого майна, який може бути відновлено шляхом поточного або капітального ремонту чи реконструкції; за пошкоджене спільне майно багатоквартирного будинку – приміщення загального користування (несучі огорожувальні конструкції будинку, механічне, електричне, сантехнічне та інше обладнання всередині або за межами будинку), які обслуговує більше одного житлового або нежитлового приміщення, а також будівлі і споруди, які призначені для задоволення потреб усіх співвласників багатоквартирного будинку та розташовані на прибудинковій території.

Законодавець передбачив компенсацію не лише за знищені або пошкоджені квартири, інші житлові приміщення в будівлі, приватні житлові будинки, в тому числі садові та дачні, а і за об'єкти будівництва, в яких були зведені несучі та огорожувальні конструкції, та щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт.

Водночас дія законопроекту не розповсюджується на відшкодування вартості речей, що перебували в об'єктах нерухомого майна, а також вартості пошкоджених та знищених транспортних засобів та інших об'єктів рухомого майна.

Вартість відновлення пошкодженого майна визначається згідно звіту оцінювача, а відшкодування передбачене у вигляді:

- грошової компенсації;
- об'єкта нерухомого майна шляхом фінансування його будівництва;
- фінансування будівельних робіт з відновлення спільного майна.

Грошова компенсація надається за пошкоджене майно (в тому числі у спільній

власності) та у випадку знищення приватного житлового, садового, дачного будинку. Решта об'єктів компенсуються шляхом фінансування будівництва або робіт. Фінансування надається за рівноцінною площею та типом нерухомості; будівництво забезпечується за можливості на місці зруйнованого або в межах мікрорайону відповідного населеного пункту.

Компенсація надходить, у випадку грошового перерахування, на поточний рахунок отримувача і граничний її розмір не може перевищувати вартості 150 м² за один об'єкт нерухомого майна. Отримувач не матиме права відчужувати житло протягом 3 років.

Пріоритетне право на отримання компенсації мають багатодітні сім'ї, особи з інвалідністю I-ї та II-ї груп, учасники бойових дій (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: вебпортал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2185-20#Text>); вебсайт «Юрліга» (<https://jurliga.ligazakon.net/news>); вебсайт BBC (<https://www.bbc.com/ukrainian/features>)).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радущкий, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Кластерна мережа медзакладів: в чому перевага?

Відновлення та розвиток мережі медичних закладів на деокупованих територіях відбувається за принципом госпітальних кластерів. Які переваги кластерна мережа має над існуючою?

МОЗ та обласні адміністрації працюють над відновленням роботи лікарень на звільнених від ворога територіях Київської, Чернігівської та Сумської областей. Прийнято принципове рішення: не лише відбудувувати існуючі заклади, а й запустити новий інфраструктурний етап реформи системи охорони здоров'я.

Нова мережа закладів формуватиметься відповідно до принципу госпітальних округів та поділятиметься на надкластерні, кластерні, загальні та пункти первинної меддопомоги. Зокрема принцип кластеризації вже закладений у Плані розвитку та відновлення закладів охорони здоров'я Київщини.

Що передбачає система госпітальних кластерів?

Поділ лікарень за адміністративним принципом (міські, районні, обласні) – це наслідок ще радянської системи медицини. Він призводить до дублювання функцій лікарень та заважає конкуренції. Фактично для пацієнтів пропонують однакові послуги

* Збережено стиль і граматику оригіналу

невисокої якості без розподілу за рівнями складності випадків.

Система госпітальних округів передбачає кілька рівнів допомоги залежно від складності випадку та важкості стану пацієнта. «Швидка» повинна доставити пацієнта не до найближчої лікарні, а до закладу, який може надати необхідний вид допомоги. Якщо пацієнта з інсультом доставити до найближчого неврологічного відділення, а не лікарні з інсультним блоком, це значно зменшить шанси на порятунок його життя. Так само й пацієнтів у більш важкому стані необхідно доставляти до потужних відділень інтенсивної терапії найвищого рівня з експрес лабораторією та моніторинговими системами.

Наближення менш складних послуг до пацієнта та концентрація високотехнологічних послуг для важчих випадків дозволить покращити надання медичної допомоги.

Наднакласерні лікарні будуть максимально оснащені сучасним обладнанням та надаватимуть пацієнту найширший спектр послуг. В кластерному медзакладі пацієнт зможе отримати медичні послуги при найбільш поширених хворобах. Загальні лікарні надаватимуть базові медичні послуги для пацієнтів однієї або кількох громад.

Поділ кожної території на госпітальні кластери – це спосіб збалансувати переваги та недоліки децентралізації, коли територіальна громада буде чітко знати, до якого госпітального кластеру вона належить та мусить враховувати роль свого медичного закладу в роботі всієї системи. Госпітальне планування надає кожній громаді орієнтир: де і які послуги мають отримувати мешканці, де необхідна співпраця з іншими громадами.

Також важливо, що подібна система є основою побудови госпітальних мереж у країнах ЄС. У Європі останніми роками найголовнішими у роботі медичної системи вважають наступні показники: зменшення термінів перебування у лікарні, зменшення кількості стаціонарних ліжок, покращення результатів лікування. Україні за цими показниками ще багато чого потрібно зробити, щоб наблизитись до сучасної європейської системи надання меддопомоги

(https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/515951_klasterna_merezha_medzakladiv_chomu.html) – 2022. – 06.05).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Поживанов, політик, громадський діяч, депутат Верховної Ради чотирьох скликань

І знову про податки: як державі не стати ще одним агресором щодо бізнесу?

Свіже інтерв'ю голови фінансового комітету Верховної Ради Данила Гетманцева виданню «Форбс» змушує замислитися, а чи не зарано держава згортає податкові пільги, які сама ж запровадила після 24 лютого? Згорти треба, бо – війна, говорить Гетманцев. Мені ж здається, що все якраз навпаки: саме тому, що йде війна, дочавлювати напівживий (або напівмертвий – кому що ближче) бізнес не варто.

15 березня президент України Володимир Зеленський заявив, що він дає добро на впровадження пакету рішень для підтримки української економіки. Що було в цьому пакеті? Далі цитую президента за його офіційним сайтом:

«Перше. Починаємо податкову реформу. Замість ПДВ та податку на прибуток даємо ставку 2% від обороту та спрощений облік. Для малого бізнесу – а це перша й друга групи ФОПів – ставимо добровільну сплату єдиного податку. Тобто якщо зможете – сплачуйте. Не можете – немає питань», – зазначив Володимир Зеленський.

Другим кроком, як повідомив глава держави, буде максимальна дерегуляція бізнесу.

«Скасовуємо всі перевірки для всіх бізнесів. Щоб усі працювали нормально. Щоб міста оживали. Щоб усюди, де немає бойових дій, продовжувалося життя. Умова лише одна: ви забезпечуєте нормальну роботу свого бізнесу в межах українського закону», – зауважив він.

Президент говорив про податкову реформу, проте, очевидно, що з таким визначенням

він поквавпався. Реформу не можна відкотити назад через два місяці після її ухвалення. Або реформа була половинчастою, або ставлення до неї – несерйозним.

В інтерв'ю Форбсу Гетманцев говорить про те, що він наполягатиме на тому, аби його дітище – законопроект №7311 – був розглянутий Верховною Радою якомога швидше. Між тим, якщо парламент дійсно ухвалить цей документ, на всіх нас чекають суттєві зміни в оподаткуванні.

В цілому ми отримаємо таке:

скасування пільгового розмитнення автомобілів. Повернуться мито, акцизний податок і ПДВ (20%) при розмитненні автомобілів з іноземною реєстрацією. Єдиний виняток – машини, які везуть в країну волонтери для потреб ЗМУ та Сил територіальної оборони;

скасування звільнення від імпортного ПДВ і мита платників єдиного податку. Це, мовляв, потрібно для того, щоб урівняти їхні конкурентні можливості з іншими суб'єктами, які не є платниками єдиного податку;

підвищення ставки військового збору до 3%. При чому не тільки на період воєнного стану, але й на час дії надзвичайного стану. А він може настати відразу після воєнного;

відшкодування ПДВ у вигляді облігацій внутрішньої позики, тобто замість грошей. Тут цікавий момент, бо, виходить, що платник податку надає позику державі, на яку він не «підписувався»;

відстрочення у сплаті податків на 6 місяців лише для платників, які знаходяться на території бойових дій. При цьому незрозуміло, що робити тим підприємцям, чий бізнес зареєстрований в тилу, але виробництво де-факто знаходилося на окупованих територіях;

повернення акцизів на пальне та колишньої ставки ПДВ (20% замість нинішніх 7%);

відновлення перебігу строків подання звітності, сплати податків і зборів, проведення камеральних і фактичних перевірок тощо.

Бізнесмени вже стогнуть від подібного закручування гайок, а експерти з соцмереж та просто співчуваючі порушують мораторій на критику влади та починають висувати

претензії. Зауважу лише те, що якщо критика є конструктивною, табу на неї має бути знято – в тому числі, у воєнний час. Ба навіть більше: особливо у воєнний час, коли наше спільне завдання полягає в тому, щоб вистояти.

А тому в опоненти Гетманцеву я викликаю... самого Гетманцева. В одному зі своїх блогів він пише про те, що «у квітні податкова служба перевиконала план наповнення бюджету на 2,5 млрд або на 6%, а рік до року за загальним фондом бюджету перевиконання становить 8,5 млрд або на 23%. За такі результати окрема подяка платникам податків, які продовжують чесно та в повному обсязі сплачувати свої податки», – наголошує Гетманцев.

Загалом же з початку року показники доходу держбюджету перевищують аналогічні за минулий рік.

Так, за підсумками перших чотирьох місяців 2022 року вони становили 412,5 млрд грн, або на 55 млрд грн (+15,4%) більше, ніж надійшло за аналогічний період минулого року. В тому числі доходи загального фонду – 365,9 млрд грн, або на 52,1 млрд грн (+16,6%) більше.

«Звичайно, оцінюючи тенденції за доходами за 4 місяці, слід робити поправку на інфляцію, авансові платежі з прибутку/дивідендів та зупинку відшкодування ПДВ. Проте ми говоримо про перевищення надходжень на 15% над торішніми в умовах війни та спаду економіки щонайменше на 30%, під час якого у квітні держава вважала за необхідне та можливе піти на зниження податкового навантаження для підтримки бізнесу та населення», – підкреслив Гетманцев.

А от цитата з іншого блогу фінансиста: «Попри війну, мобілізацію фахівців, релокацію команд розробників, за підсумками I кварталу 2022 року IT-сектор приніс рекордні 2 млрд доларів експортних надходжень у квартальному вимірі. Роком раніше за аналогічний період виручка складала менше 1,5 млрд доларів», – повідомляє депутат.

Гетманцев також зазначає, що в лютому, в останній довоєнний місяць, реалізація комп'ютерних послуг на експорт дозволила встановити місячний історичний рекорд за всі роки Незалежності – 839 млн доларів.

Це була оцінка роботи ІТ-сектору, а тепер – про платників єдиного соціального внеску. І знову джерело інформації – Данило Гетманцев та його офіційний Телеграм-канал.

«За січень-квітень 2022 р. сума доходів Пенсійного фонду України становила 171,8 млрд. грн., що на 7,7%, або на 12,3 млрд. грн. більше, ніж за 4 місяці минулого року. При цьому сума доходів від єдиного внеску, яка розподілена на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, перевищує показники відповідного періоду минулого року на 11,5 млрд. грн. У тому числі у квітні доходи ПФУ були на 400 млн. грн. більше, ніж за аналогічний місяць минулого року».

І – далі: «Звичайно, у реальному вираженні відрахування впали. Але все одно рівень сплати ЄСВ за цей період перевищує очікування з урахуванням війни, масової зовнішньої та внутрішньої міграції населення, падіння економіки на 30-50%. Показники збору ЄСВ, серед інших факторів, відображають високий рівень соціальної відповідальності бізнесу, який скорочує штати меншими темпами, ніж падає його ділова активність».

А тепер ще раз пробіжимося по цитатах Гетманцева і виділимо ключові слова: «перевищують», «більше, ніж минулого року», «рекордні 2 млрд доларів», «історичний рекорд», «доходи вищі», «перевищує очікування», «подяка платникам податків», «чесно та в повному обсязі сплачені податки», «високий рівень соціальної відповідальності бізнесу».

Отож, я не цілком розумію, як після стількох компліментів українським підприємцям, можна зі спокійною душею збільшувати на них фіскальний тиск? Хіба та чесність та порядність, на якій акцентує Гетманцев, не є мотивацією бодай для встановлення мораторію на будь-які податкові перевірки до кінця війни?

Тим паче, що тут йдеться не тільки про своєчасну сплату податків. Наш бізнес (передусім, великий та середній) масово жертвує власні кошти на армію та допомогу нужденним. Не буду називати жодних прізвищ, лише згадаю ще одну публікацію у Форбсі, де було детально розписано – хто, скільки і

на які потреби... Попри колосальну західну підтримку, яку не можна недооцінювати, українці все що екіпірують свої Збройні Сили, перераховуючи мільйони на броніки, шоломи, рації, тепловізори, дрони тощо. І цього навряд чи не знає пан Гетманцев.

І всі ці добровільні видатки та пожертви на ЗСУ та – в кінцевому підсумку – на нашу з вами перемогу йдуть вже після того, як підприємці сплатили свої податки – чесно та своєчасно, як підкреслює сам народний депутат.

А щодо малого та «мікробізнесу», то і він борсається та виживає як може, та ще й годує децицію найманих робітників, і теж – звичайно ж! – перераховує копійки волонтерам та фондам допомоги. За що йому також – низький уклін.

Та якщо відкласти на бік емоції, то незрозуміло, навіщо знекровлювати й без того знекровлену економіку та витискати з неї останні сльози? Щоб досягти зворотного ефекту і обнулити нинішні здобутки?

Я вважаю, що як мінімум ті преференції, які були проголошені президентом України у перший місяць війни, повинні залишатися й надалі. До перемоги, до завершення воєнного стану. Дай бог, щоб війна все таки була короткою, але не настільки, наскільки коротка пам'ять у деяких наших чиновників і депутатів, котрі помалу відриваються від нинішніх реалій.

Вони забувають, що наша перемога тримається на плечах ЗСУ, а самі ЗСУ – на плечах нашого народу, котрий попри всі випробування працює гідно та самовіддано. І навіть якщо це – його прямий обов'язок, за який не слід окремо дякувати, то й принаймні «карати» народ за його свідомість не варто теж (https://lb.ua/blog/mykhaylo_pozhyvanov/516527_i_znovu_pro_podatki_yak_derzhavi.html). – 2022. – 12.05).

Блог на сайті «Ракурс»

Про автора: Микола Хавронюк

Державна зрада і диверсія – кримінальна відповідальність

Набрання законом чинності, суть змін й особливості дії закону

Закон від 3 березня 2022 р. № 2113-ІХ набрав чинності 7 березня 2022 р.

Законом внесені зміни до статей 86 («Амністія»), 111 («Державна зрада») і 113 («Диверсія») КК України.

Зміни до ст. 111 КК полягають у такому:

із частини 1 слова «в умовах воєнного стану або» виключені;

водночас сформульована нова частина 2, в якій визначено склад злочину з кваліфікуючою ознакою «Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану».

Оскільки закон про кримінальну відповідальність, що посилює кримінальну відповідальність, не має зворотної дії в часі (ч. 2 ст. 5 КК), то державна зрада у будь-якій її формі, вчинена особою в період з 24 лютого по 6 березня 2022 р. включно, має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 111 КК. Якщо ж, наприклад, шпигунство у формі передачі іноземній державі відомостей, що становлять державну таємницю, або у формі надання іноземній державі допомоги в проведенні підривної діяльності проти України було триваючим або мало кілька епізодів як в період з 24 лютого по 6 березня 2022 р., так і після цього, то кваліфікувати їх треба водночас і за ч. 1 ст. 111, і за ч. 2 ст. 111 КК, описуючи в обвинуваченні, які саме дії за якою частиною кваліфікуються.

За злочини, передбачені ст. 111 КК, несуть відповідальність тільки громадяни України, незалежно від місця вчинення злочинів.

Зміни до ст. 113 КК полягають тільки у доповненні статті новою частиною, в якій визначено склад злочину з кваліфікуючою ознакою «Ті самі діяння, вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту».

Зазначене вище щодо відсутності зворотної дії закону в часі поширюється і на ст. 113 КК.

За злочини, передбачені ст. 113 КК, несуть відповідальність усі осудні особи, які досягли 16-річного віку, незалежно від громадянства і від того, вчинили вони цей злочин на території України чи за її межами.

Конкуренція і колізія положень закону

Положення частин 1 і 2 ст. 111 КК («Державна зрада») конкурують (а деякі з

них є колізійними) з положеннями частин 1–8 ст. 111-1 КК («Колабораційна діяльність»). У цьому зв'язку слід мати на увазі, що Закон, який змінив редакцію ст. 111 КК, хоча і був прийнятий пізніше, але набрав чинності раніше, ніж закон, яким КК було доповнено статтею 111-1 КК.

На сьогодні порядок вирішення темпоральних та інших колізій законом не вирішено. Але у ч. 4 ст. 58 («Подолання колізій під час застосування нормативно-правового акта») проекту Закону «Про правотворчу діяльність» (реєстр. №5707 від 25.06.2021 р.), прийнятого 16.11.2021 р. за основу, передбачено, що у разі виявлення колізії між положеннями різних нормативно-правових актів, які мають однакову юридичну силу, застосовуються положення нормативно-правового акта, що набрав чинності (а не прийнятий) пізніше. Це положення ґрунтується на юридичній традиції.

Таким чином, якщо ці закони регулюють одне питання, а злочин, передбачений ст. 111-1 КК, є менш тяжким, то відповідно до правил, визначених у ст. 58 Конституції України та ст. 5 КК, застосуванню підлягає більш новий закон, тобто ст. 111-1 КК.

Покарання за державну зраду і диверсію

1) У ч. 2 ст. 111 КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

Але слід звернути увагу на те, що у ст. 114 КК («Шпигунство») передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Тобто, той самий злочин (шпигунство), залежно від того, хто його вчинив (громадянин України чи іноземець або особа без громадянства), карається по-різному.

2) Що ж до ч. 2 ст. 113 КК, то в її абзаці другому перед словом «строк» через помилку законодавця пропущено слово «на» (або кілька інших слів) і речення «караються позбавленням волі строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна» втратило сенс. Судам навряд чи буде правильно не помічати цю прикру помилку, бо волю законодавця неможливо точно встановити: мав

він на увазі «на строк» чи «не більше ніж на строк», чи «понад строк».

Тому, щоби не порушувати вимоги ст. 65 КК щодо загальних засад призначення покарання, рекомендував би судам:

обґрунтовувати у вироку неможливість призначення довічного позбавлення волі – з урахуванням положень п. 3 ч. 1 і ч. 2 ст. 65 КК, і якщо для цього є законні підстави, застосовувати положення ст. 69 і ст. 69-1 КК.

Зміни щодо амністії

Цими змінами до ч. 4 ст. 86 КК визначено, що особи, визнані винними у вчиненні державної зради та диверсії, вироки стосовно яких не набрали законної сили, не можуть бути звільнені від відбування покарання, а ті, вироки стосовно яких набрали законної сили, – не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання. Зазначені особи можуть бути звільнені від відбування покарання після фактичного відбуття ними строків, встановлених частиною третьою статті 81 цього Кодексу.

Потреби в таких доповненнях не було, оскільки це питання уже вирішене у п. «г» ч. 1 ст. 4 Закону «Про застосування амністії в Україні»: амністія не може бути застосована до осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України (злочини, передбачені статтями 111 і 113 КК, є саме такими злочинами).

При цьому знову ж через помилку законодавця створено колізію:

відповідно до п. «г» ч. 1 ст. 4 Закону «Про застосування амністії в Україні» амністія щодо осіб, визнаних винними у вчиненні державної зради та диверсії, взагалі не може бути застосована;

проте, згідно з оновленою ч. 4 ст. 86 КК – такі особи не можуть бути повністю звільнені законом про амністію від відбування покарання (а можуть бути звільнені від покарання лише після фактичного відбуття ними строків, встановлених ч. 3 ст. 81 КК).

Таким чином, слід сприймати ч. 4 ст. 86 КК як спеціальну норму: особи, засуджені за злочини, передбачені статтями 111 і 113 КК, – не можуть бути звільнені законом про амністію

від відбування покарання повністю, а особи, засуджені за решту злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 109–110-2, 111-1, 112, 114, 114-2 КК, – не можуть бути звільнені законом про амністію від відбування покарання взагалі (<https://racurs.ua/ua/b226-derjavna-zrada-i-diversiya-kriminalna-vidpovidalnist.html>). – 2022. – 26.04).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олексій Кравчук, суддя Вищого антикорупційного суду, д.ю.н., доцент

Обшук без понять та інші зміни кримінального процесу

Набув чинності Закон, яким унесено значний обсяг змін до Кримінального процесуального кодексу, серед них – зміни щодо строків досудового розслідування, щодо обшуку без понять, щодо використання досудових показань як доказів у суді та багато іншого.

1 травня 2022 року набув чинності прийнятий Верховною Радою України 14 квітня Закон № 2201-ІХ, яким унесено значний обсяг змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК). Серед них – деякі зміни щодо строків досудового розслідування, щодо обшуку без понять, щодо використання досудових показань як доказів у суді та багато іншого.

У цій статті розглянемо деякі найважливіші зміни, внесені зазначеним законом до правил кримінального процесу.

Нова редакція ст. 615 КПК

У новій редакції викладено ст. 615 КПК, яка зазнає змін за період воєнного стану вже не вперше.

Однією з найбільш важливих змін – є продовження строків вчинення окремих процесуальних дій, передбачених КПК. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 615, в разі, якщо відсутня об'єктивна можливість виконання вказаних у цьому пункті процесуальних дій у строки, визначені КПК, такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не

пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

До вказаних у цьому пункті процесуальних дій належать розгляд клопотань слідчим, прокурором, дізнавачем (ст. 220 КПК), розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора під час досудового розслідування (ст. 306 КПК), розгляд прокурором вищого рівня скарг на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування (ст. 308 КПК).

Також до таких процесуальних дій, що в разі неможливості, можуть бути проведені пізніше, належить складення і оголошення судом повного тексту ухвали, постанови (в разі, якщо була складена лише резолютивна частина – ст. 376 КПК).

Строки оскарження рішень

Важливо, що законодавець серед переліку процесуальних дій, щодо яких можливо продовження строків, зазначив також і статті, які встановлюють строки оскарження. Це ст. 304 та 395 КПК. Водночас, якщо ст. 304 встановлює строки оскарження постанов слідчого, дізнавача чи прокурора, які набувають чинності незалежно від строку оскарження, то ст. 395 КПК – встановлює строк апеляційного оскарження судових рішень.

На наш погляд, це не означає автоматичного продовження строків апеляційного оскарження до закінчення воєнного стану. Інакше б жодне судове рішення, яке підлягає оскарженню (наприклад, вирок), не могло набути законної сили, і це було б порушенням права особи на суд. Водночас, якщо подання апеляційної скарги неможливо через воєнний час, на нашу думку, має бути задіяний механізм продовження строків. При цьому в ст. 117 КПК коментованим Законом встановлено інший строк, протягом якого з моменту закінчення воєнного стану може бути подано клопотання щодо продовження процесуального строку (не 15 днів, а 60 днів після закінчення воєнного стану).

Наведена обставина створює певну колізію щодо строків, яка має бути розв'язана судовою практикою апеляційних судів. На нашу ж думку, вирок суду, ухвалений протягом дії

воєнного стану, набирає чинності в загальному порядку, після закінчення строку апеляційного оскарження, якщо вирок не оскаржений. Якщо в подальшому буде подана апеляційна скарга, і апеляційний суд поновить строк апеляційного оскарження, згідно зі ст. 532 КПК, вважатиметься, що вирок суду не набрав законної сили.

Строки затримання і вручення підозри

Новою редакцією ч. 7 ст. 615 КПК передбачено, що в разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливають вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру протягом 24 годин з моменту затримання, цей строк може бути продовжений до 72 годин (обов'язкового рішення про продовження не передбачено). В разі ненадання в цей строк повідомлення про підозру, затримана особа підлягає звільненню.

Водночас, за п. 6 ч. 1 ст. 615 КПК, строк затримання особи в порядку ст. 208 КПК без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати 216 годин (9 діб) із моменту затримання. В цей строк особа має бути доставлена до слідчого судді чи керівника органу прокуратури або звільнена.

Строки досудового розслідування

Ще кілька змін стосуються строків досудового розслідування. Важливою зміною є те, що за змінами до ч. 5 ст. 219 КПК, в разі винесення постанови про зупинення і постанови про відновлення досудового розслідування, дні винесення таких постанов ураховуються в строк досудового розслідування. Також до строку досудового розслідування враховується день надання повідомлення стороні захисту про завершення досудового розслідування (виконання вимог ст. 290 КПК).

В разі скасування слідчим суддею постанови про зупинення кримінального провадження в умовах воєнного стану строк від її прийняття до дати скасування не зараховується в строк досудового розслідування.

Розгляд клопотань про тримання під вартою керівником органу прокуратури

Звернемо увагу на цікаву особливість, що законодавець передбачив для випадків, коли

рішення про тримання під вартою може бути прийняте керівником органу прокуратури, саме доставлення особи до такого керівника (а не просте винесення цим керівником постанови). Процедури розгляду клопотання керівником органу прокуратури законом не визначено. Зокрема, не визначено чи повинні бути при його розгляді присутній прокурор, захисник.

Водночас така норма підкреслює, що керівник органу прокуратури розглядає клопотання слідчого, прокурора про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з урахуванням тих же критеріїв, що і слідчий суддя. Відповідні аспекти (ризиків та інші обставини, передбачені ст. 132, 177, 178 КПК) мають бути перевірені та знайти відображення в постанові прокурора про обрання запобіжного заходу.

Випадки, коли вирішення питань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або їх продовження дозволяються за рішенням прокурора, визначені в п. 2 ч. 1 та в ч. 2 ст. 615 КПК. Крім редакційних правок у цьому питанні особливих змін не відбулося. Ми писали про це детальніше в коментарі до попередніх змін до ст. 615 КПК.

Призов – підстава для виділення справи в суді

Законом викладено в новій редакції ч. 1 ст. 335 КПК, передбачено, що призов обвинуваченого по мобілізації на особливий період – підстава для зупинення судового провадження. Якщо справа розглядається стосовно декількох обвинувачених, таке зупинення є підставою для виділення в окреме провадження справи щодо призваного обвинуваченого та продовження провадження щодо інших обвинувачених.

Слід звернути увагу, що не всі форми залучення до оборони України є підставою для зупинення провадження, а лише призов за мобілізацією на особливий період.

Протоколи допиту – як доказ у суді?

У новій ч. 11 ст. 615 КПК з'явилось правило про те, що в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану показання можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних

технічних засобів відеофіксації. Це стосується показань потерпілого і свідка. Щодо показань обвинуваченого, то діє таке ж правило, але доповнене вимогою щодо обов'язкової присутності під час допиту обвинуваченого його захисника.

Очевидно, що конструюючи цю норму, законодавець мав на увазі допит свідка, потерпілого, підозрюваного під час досудового розслідування. Однак слова «досудове розслідування» у відповідній нормі не згадуються. Дійсний намір законодавця може бути з'ясований шляхом тлумачення згаданої норми в комплексі з нормою нової редакції ч. 4 ст. 95 КПК. В ній передбачено, що суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилаючись на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу.

Отже, показання, отримані під час досудового розслідування, можуть бути використані як доказ у суді, якщо вони зафіксовані на відео, а показання підозрюваного (на час розгляду в суді – обвинуваченого) – якщо в допиті брав участь його захисник.

Залишається з'ясувати, чи стосується це показань, отриманих слідчим, прокурором під час воєнного часу, чи й випадків, коли показання отримувалися раніше, а судовий розгляд відбувається нині, під час воєнного стану?

На нашу думку, зміст наведеної норми ч. 4 ст. 95 КПК, що відсилає до ст. 615, вказує на те, що йдеться саме про показання, одержані слідчим, прокурором під час воєнного стану. Однак остаточну відповідь на це питання покаже судова практика.

У будь-якому випадку, слід пам'ятати, що у разі, коли національне законодавство дозволяє використовувати досудові показання, їх можна використовувати з урахуванням усталеної практики ЄСПЛ. Згідно з його практикою, право обвинуваченого на допит свідків, гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, передбачає право перехресного допиту. Допит свідка, потерпілого слідчим, прокурором, найчастіше, проводиться за відсутності сторони захисту (зокрема, й до повідомлення про підозру). Тому суду

необхідно вживати заходів щодо забезпечення права на перехресний допит. Лише в крайньому випадку – за неможливості явки свідка, потерпілого (наприклад, унаслідок смерті), можна використовувати досудові показання. Як правило, за неможливості провести перехресний допит, досудові показання можуть бути використані лише в сукупності з іншими доказами (тобто коли досудові показання не є єдиним або вирішальним доказом). Відповідні питання допустимості показань свідка розглядаються через призму так званого “тесту Al-Khawaja”, що наводиться в рішенні Великої Палати ЄСПЛ в справі Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom (2011).

Недопустимість доказів

У професійних колах обговорення викликала зміна, внесена до ст. 87 КПК, яка встановлює правила недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Ця стаття коментованим Законом доповнена нормою, згідно з якою, в умовах воєнного стану положення цієї статті застосовуються з урахуванням особливостей, визначених ст. 615 КПК.

Загалом же, крім особливостей, передбачених власне самою ст. 615, ці зміни ніяк не нівелюють правил щодо недопустимості доказів. Стаття 615 КПК не встановлює правил, коли допускаються істотні порушення прав людини, за яких би докази ставали допустимими (в порівнянні з мирним часом).

Процесуальні норми щодо особливостей отримання доказів під час воєнного стану, які містяться в ст. 615, стосуються, скоріше, порядку отримання доказів. Питання ж допустимості чи недопустимості доказів унаслідок порушення встановленого КПК порядку їх отримання, регулює ч. 1 ст. 86 КК (а не ст. 87).

Процесуальні дії вночі

Змінами до ч. 4 ст. 223 КПК до норми, що забороняла проведення процесуальних дій уночі, внесено зміни. Встановлено виняток, що ця заборона не стосується проваджень, що здійснюються згідно зі ст. 615 КПК (тобто в умовах воєнного стану).

Звернімо увагу, що це стосується всіх процесуальних дій, зокрема, обшуку, огляду,

допиту. Звісно, що проведенням слідчих дій вночі не можна зловживати (наприклад, обшук без нагальної терміновості проведено вночі, за відсутності володільця приміщення, або тривалий допит вдень і продовження його вночі без надання перерви на сон).

Обшук без понять

Однією з найбільш важливих норм, унесених до ч. 1 ст. 615 КПК (яку ми навіть винесли в заголовок статті), є можливість проведення обшуку, огляду житла, обшуку особи без понять, якщо залучення понять є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я (а очевидно, що хоча б одна з цих умов майже завжди спостерігаються під час воєнного стану).

При цьому, хід і результати такої слідчої дії в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

Як і раніше, слідчому необхідно слідкувати за тим, щоб відеозапис дійсно був безперервним та інформативним. При цьому дії з пошуку та знайдені речі має бути належним чином зафіксовано, що усувало б сумніви в достовірності.

Загалом обшук без понять – цікава й важлива зміна, яка за умови належної апробації, може стати корисною для втілення її в майбутньому на постійній основі.

Нагадаємо також, що нині під час обшуку є можливість огляду вмісту телефонів і комп'ютерів, про що ми писали в окремій статті.

Відновлення кримінального провадження

Кодекс доповнено статтею 615-1, яка передбачає можливість відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження в умовах воєнного стану. Ця стаття регулює відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, яке не завершилося направленням обвинувального акта до суду. Таке відновлення здійснюється за рішенням слідчого судді на підставі клопотання слідчого, дізнавача або прокурора.

Нагадаємо також, що ст. 524-531 КПК передбачено порядок відновлення втрачених

матеріалів у кримінальному провадженні, яке завершилося ухваленням вироку суду

Для матеріалів кримінальних проваджень, що перебувають у суді, порядку їх відновлення, у випадку втрати, наразі в законодавстві немає (<https://sud.ua/ru/news/blog/236788-obshuk-bez-ponyatikh-ta-inshi-zmini-kriminalnogo-protsesu>). – 2022. – 03.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Андрій Миселюк, політолог, директор експертно-аналітичного центру ДІАЛОГ

Потрібен закон України «Про визнання Росії державою-терористом»

Офіційне визнання Росії державою-терористом зажене РФ у практично повну ізоляцію. І водночас дозволить отримати російські гроші, які після початку війни проти України були заморожені на Заході.

Перший практичний крок тут має зробити Верховна Рада. Цей крок – прийняття українським парламентом повноцінного законодавчого акту про визнання Росії державою-терористом.

Досі такого закону не з'явилося із декількох причин.

По-перше, дотепер у міжнародній юриспруденції відсутнє поняття «держави-терористу». Замість нього у законодавчому полі США використовується юридичний термін «держави-спонсора тероризму».

По-друге, внаслідок відсутності цього терміну у вітчизняній юриспруденції й депутати Верховної Ради не розробили досі відповідну юридичну термінологію.

Оскільки – це третя, і скоріше за все головна причина – всі гілки української влади з 2014 року звикли у відносинах з Росією на міжнародній арені працювати переважно «на підхваті» у західних партнерів. Які робили якісь кроки по відношенню до Росії (як правило, приймали якісь критичні заяви), а Україна до них приєднувалась.

Тому зрозуміло, чому й зараз спочатку президент Зеленський, а слідом і ВР просять

американських колег використати їхній наявний досвід з оголошення держав спонсорами тероризму. І поповнити цей перелік Росією. (Причому Верховна Рада прийняла відповідне звернення до Палати представників та Сенату Конгресу США у цей вівторок – вже після того, як президент Байден дипломатично відхилив аналогічне прохання президента Зеленського про визнання РФ державою-спонсором тероризму).

Замість того, щоб зробити перший крок самим – і прийняти закон України про визнання РФ державою-терористом. Бо це саме Україна щоденно вже третій місяць зіштовхується зі злочинами РФ, які повністю підпадають під визначення терористичних актів. Починаючи від захоплення у заручники мирних мешканців і використання їх в якості живого щита у військових діях. І закінчуючи захопленням атомних станцій та запусками ракет над ними.

Тому ці екстраординарні кроки держави-агресора вимагають такої само екстраординарної реакції з боку нашої держави. Відсутність позитивної реакції офіційного Вашингтона у відповідь на заклики офіційного Києва (президента, голови МЗС, Верховної Ради) визнати РФ спонсором тероризму підтверджує: не варто очікувати того, що замість України хтось назве Росією тим, ким вона є насправді – країною-терористом.

Необхідний апарат юридичних визначень тероризму та форм його підтримки державою існує. Те що треба зробити – взяти корсет цих визначень і натягнути на державу під назвою «Російська Федерація». Цей шлях хоч і безумовно складний, проте з точки зору міжнародного права набагато перспективніший аніж юридично спробувати визнати Росію фашистською державою.

Маючи такий закон, ухвалений Верховною Радою, наша країна отримає точку опори, за допомогою якої вона зможе перевернути світ. Передусім ту його частину, яка намагається вести з Росією *business as usually*, допомагати їй обходити санкції, скуповувати із дисконтами енергоносії та інші російські товари.

Іншими словами, допоможе вирішити наступне завдання протидії Росії після ухвалення Європейським союзом шостого

пакету санкцій проти РФ, яке сформулював президент Зеленський: «У будь-якому разі доведеться блокувати всі експортно-імпортні операції з Росією».

Можна прогнозувати, що класифікацію Росії як держави-терориста, скоріше за все, швидко та активно підтримають найближчі союзники України в Європі – країни Балтії, Польща, можливо й Велика Британія.

Маючи на руках закон України про визнання РФ державою-терористом як юридичний документ, Україна зможе подати проти Росії вже юридично грамотний, із необхідною доказовою базою, позов до Міжнародного суду ООН. Де попередня спроба позову проти РФ в 2017-ом році закінчилась невдачею. Але завдяки цій спробі маємо й один безперечно позитивний факт: цей суд визнав, що подібний позов України проти РФ підпадає під його юрисдикцію.

Спираючись на ці результати, офіційний Київ зможе вже більш обґрунтовано і наполегливо знову просити США визнати РФ державою-спонсором тероризму. Чи, можливо, й державою-терористом.

Розуміючи й серйозність, й складність завдання прийняття у Верховній Раді закону про визнання Росії державою-терористом треба констатувати дві речі.

Перша. Без такого закону як універсального системного акту 1) з ізоляції РФ+2) з одночасного притягнення її до відповідальності велика робота з вирішення із цих двох першочергових для України завдань буде набагато більш довгою і складною.

Друга. Велика робота починається з маленького кроку. Потрібно просто зараз розпочати практичну роботу з прийняття законопроекту «Визнання РФ державою-терористом». Цією метою вже розпочала роботу ініціативна група з розробки і прийняття такого законопроекту. Група пропонує приєднуватися до цієї діяльності тим юристам, політикам, дипломатам, економістам, експертам, тощо, які готові взяти участь у цій роботі (https://censor.net/ua/blogs/3338878/potriben_zakon_ukrayiny_pro_vuznannya_rosiyi_derjavoyuterorystom). – 2022. – 04.05).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Павло Фролов, народний депутат України від фракції «Слуга народу»

Перша «націоналізація» двох російських банків, новий Голова аграрного комітету, спрощення заміни призначенців Президента та парламента, скасування конкурсів у держструктурах на час війни, обиради на неокупованих територіях залишаються з повноваженнями, умови для безперервного постачання сільгосппродукції, захист прав працівників, протидія рейдерству – детально про усі прийняті закони 12 травня

12 травня 2022 року Верховна Рада вперше затвердила «націоналізацію» двох банків, що належать росіянам, обрала Олександра Гайду (СН) головою Аграрного комітету, прийняла в цілому 11 законів, за основу – 4 законопроекти. Засідання почалось з виступу по відеозв'язку Прем'єр-Міністра Нідерландів. Про суть прийнятих законів нижче.

Законом 7269 врегулювали особливості діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; надали право Президенту та Верховній Раді у період воєнного стану відсторонювати посадовців, призначення/звільнення яких віднесено до їх повноважень, із покладанням обов'язків на іншу особу; надали право військовим адміністраціям виконувати повноваження обласних та районних рад, адмін.центр яких окуповано або оточено або за рішенням ВР за поданням Президента; встановили, що призначення на політичні посади, посади держслужби, керівників держпідприємств здійснюються без конкурсного добору, а після припинення воєнного стану на них оголошуватимуться конкурси; уповноважили сільського, селищного, міського голову територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військових адміністрацій, з обов'язковим інформуванням начальника ОВА протягом 24 годин на обстеження/демонтаж будівель та споруд, що пошкоджені/визнані

аварійно небезпечними внаслідок бойових дій (крім об'єктів оборонного і спеціального призначення, об'єктів культурної спадщини), внесення змін до складу виконкому відповідної ради, затвердження тимчасової структури ОМС, внесення необхідних для воєнного стану змін до місцевого бюджету; унеможливили припинення повноважень органів державної влади, інших державних органів, ОМС, впорядкували надання адміністративних та інших публічних послуг; уповноважити обласні військові адміністрації за погодженням з Генштабом ЗСУ визначати ТерГромади, на яких ведуться бойові дії, та оточені населені пункти тощо.

Законом 7264 спростили вимоги щодо ведення сільського господарства в умовах воєнного стану та зменшили бюрократичне навантаження на аграрний бізнес, зокрема, дозволили державну реєстрацію пестицидів і агрохімікатів без висновку СЕС та відбору відповідних зразків приватними лабораторіями та аудиторами із сертифікації (агрономами-інспекторами), спростили фітосанітарні вимоги при переміщенні продукції рослинного походження, дозволили оформлення електронного фітосанітарного сертифіката, надали українським органічним виробникам, які здійснювали виробництво за стандартами ЄС, право перейти на українські стандарти виробництва без додаткового перехідного періоду, відтермінували на 3 роки необхідність облаштування та оснащення прикордонних інспекційних постів за євростандартами та перенесли на 1 рік введення в дію Закону про ветеринарну медицину.

Законом 7289 на період воєнного стану забезпечили максимально оперативне надання земельних ділянок державної, комунальної власності в оренду для розміщення виробничих потужностей евакуйованих підприємств та у постійне користування виконавчим органам місцевих рад для розміщення об'єктів тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб, уповноважили місцеві ради в умовах призупинення роботи Держреєстру речових прав на нерухоме майно та Держземкадастру передавати в оренду

земельні ділянки сільгосппризначення без державної реєстрації права комунальної власності, а районні військові адміністрації – проводити реєстрацію зміни цільового призначення земельних ділянок, надали право безперешкодного доступу відповідних служб до земельних ділянок усіх форм власності для підтримання в належному стані об'єктів технічної інфраструктури, газотранспортної та газорозподільних систем, систем водопостачання/відведення, тепло-генерації/постачання, електронних комунікацій.

Законопроектом 7284, прийнятим за основу, запропонували дозволити проходження служби в органах цивільного захисту особам, визнаним лікарсько-експертними комісіями непридатними до служби за станом здоров'я через захворювання (поранення), але виключно на посадах на посадах, що не пов'язані з підвищеним ризиком, передбачити отримання одночасно і грошового і пенсійного забезпечення такими особами, а також врегулювати виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (750 прожиткових мінімумів, це 1,8 млн грн), смерті (250 НПДГ) інвалідності (70-400 НПДГ) або часткової втрати працездатності (70 НПДГ).

Законом 7371 затвердили Указ Президента «Про рішення РНБО від 11 травня 2022 року «Про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» щодо корпоративних прав та фінансових активів у вигляді права вимоги боргу Акціонерного комерційного промислово-інвестиційного банку (що належить держкорпорації ВЕФ.РФ) та Міжнародного резервного банку (що належить Сбербанку Росії).

Законопроектом 6173, прийнятим за основу, запропонували норми українського законодавства щодо використання електронних довірчих послуг, кваліфікованих електронних підписів та печаток, сертифікатів відкритих ключів, автентифікації веб-сайту, електронної ідентифікації тощо наблизити до європейських вимог для пришвидшення інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС

Законопроектом 7251, прийнятим за основу, запропонували створити можливість

переведення на час воєнного стану документів та комунікацій у сфері трудових відносин в електронну форму, встановити порядок припинення трудового договору з працівником у разі смерті, визнання судом безвісно відсутніми або оголошення померлими, ввести додаткові підстави для розірвання трудового договору як відсутність працівника на роботі та інформації про причини відсутності понад 4 місяці, а для звільнення – неможливість забезпечувати умови праці внаслідок знищення в результаті бойових дій виробничих потужностей, скасувати на період воєнного стану +1 місяць заборону зайняття іншою оплачуваною діяльністю для держслужбовців та працівників ОМС, які є ВПО і яким не виплачується зарплата, дозволити збільшення тривалості робочого часу у період воєнного стану до 60 годин на тиждень для зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури тощо.

Законопроект 5371, прийнятим за основу, запропонували запровадити договірний режим регулювання трудових відносин для суб'єктів малого або середнього підприємництва (до 250 працівників) або з працівником, із працівником із зарплатою від 8 мінімальних (52+ тис грн) з можливістю на власний розсуд та за взаємною згодою сторін включати до письмового трудового договору положення стосовно виникнення і припинення трудових відносин, системи оплати праці, норм праці, розміру заробітної плати, надбавок, доплат, премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат, норм робочого часу та відпочинку, тривалості щотижневого відпочинку та інших прав і гарантій.

Законом 5266 лібералізували та модернізували трудове законодавство згідно міжнародної практики та викликів часу, посиливши права працівників щодо обов'язку роботодавця надавати повідомлення про заплановане масове звільнення профспілковому представнику, ознайомлювати працівників з текстом колективного договору, можливості його копіювання, недопущення дискримінації в оголошеннях з працевлаштування та захисту порушених прав у разі дискримінації, в

т.ч. відшкодування матеріальної та моральної шкоди, а також спростили процедуру укладення строкового трудового договору та проходження випробування при прийнятті на роботу.

Законом 7282 запровадили спеціальну містобудівну Програму комплексного відновлення населеного пункту (території) із визначенням просторових та соціально-економічних пріоритетів постраждалих міст і регіонів, а також визначили нормативи та процедури будівництва та розміщення тимчасових споруд для життєзабезпечення населення, розміщення виробничих потужностей переміщених (евакуйованих) підприємств, обстеження пошкоджень нерухомого майна тощо.

Законом 3774 посилили протидію рейдерству, дозволивши оперативно зупиняти рейдерське захоплення та створивши підґрунтя для розгляду всіх скарг, що містять базову інформацію про скаржника та оскаржувану реєстраційну дію, зокрема, зобов'язавши держреєстраторів перевіряти заборони на вчинення реєстраційних дій, запровадивши правило про розірвання договору оренди землі сільгоспризначення із юр.особою за замовчуванням значним, надавши Мінюсту право забороняти проведення реєстраційних дій на період розгляду скарги на таку дію, усунувши можливість недобросовісним особам блокувати розгляд скарг Мінюстом, встановивши що протокол зборів стосовно зміни керівника має бути підписаний учасниками, які голосували за відповідне рішення та голосів яких достатньо для його прийняття тощо.

Законом 7317 на час дії воєнного стану зупинили примусове виконання судових рішень та рішень інших органів, боржниками за якими є фіз.особи за ЖКП, а також стратегічні підприємства оборонно-промислового комплексу та космічної діяльності, постачання електроенергії, водопостачання, структури ЗСУ, підприємства залізничного транспорту, АПК, надання доступу до мережі Інтернет, виробництва вакцин та у сфері біологічних наук; крім цього зупинили планові та позапланові перевірки діяльності приватних виконавців та строки розгляду подань про притягнення їх до

дисциплінарної відповідальності та застосування стягнення, надали право Мінюсту зупиняти на 3 місяці діяльність приватних виконавців, а керівнику органу державної виконавчої служби – скасовувати постанови приватного виконавця.

Враховали пропозиції Президента до Закону 7194 щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб в частині чітких критеріїв застосування санкцій (істотна шкода нацбезпеці, суверенітету та територіальній цілісності України, участь в ухваленні, фінансуванні або реалізації рішень щодо збройної агресії, переходу частини України під юрисдикцію іншої держави, колаборації, організації незаконних виборів або референдумів, наданні агресору військової та цивільної інфраструктури, постачання зброї, порушення правил перетину держкордону, сплата податків/пожертв державі-агресору, розповсюдження і публічна підтримка наративів агресора).

Постановою 7366 обрали Гайду Олександра (фракція СН) головою Комітету ВР з питань аграрної та земельної політики.

Законом 7360 відновили обов'язок сплати податків і подання звітності для платників, крім тих, які підтвердять неможливість виконання податкових обов'язків згідно документів, затверджених Мінфіном; відновили реєстрацію податкових накладних в системі для бюджетного відшкодування ПДВ, а також камеральні та документальні перевірки податкової звітності, дозволили до 31.12.2022 юр.особам ввозити автобуси, вантажівки та спецмашини, які відповідають Євро-3 із заборонаю їх відчуження протягом 3 років.

Законом 7249 дозволили вітчизняним газодобувним підприємствам з 1 квітня 2022 року до завершення місяця припинення воєнного/надзвичайного стану сплачувати ренту за користування надрами не в повному обсязі, а у розмірі обсягу реалізації газу у звітному періоді зі сплатою залишку зобов'язань протягом 3 місяців після скасування воєнного стану (https://censor.net/ua/blogs/3340878/persha_natsionalizatsiya_dvoh_rosiyiskyh_bankiv_novyyi_golova_agrarnogo_komitetu_sproschennya_zaminy). – 2022. – 12.05)

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Ханова Раїса, кандидат юридичних наук, суддя Верховного Суду в Касаційному адміністративному суді, секретар судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів; Барікова Анна, кандидат юридичних наук, науковий консультант відділу забезпечення роботи секретаря та суддів судової палати управління забезпечення роботи судової палати з розгляду справ щодо податків, зборів та інших обов'язкових платежів секретаріату Касаційного адміністративного суду

Велика відбудова України: від податків до дива

*Уже на порозі. У єдності нас не здолати!
Добро завжди перемагає!*

14 березня 2022 року Президент України Володимир Зеленський оголосив початок податкової реформи. Це усвідомлене та правильне рішення по суті щодо:

* адміністрування податків – декларування, звітності, спрощеного обліку;

* оподаткування – сплати 2% з обігу підприємств, звільнення від ПДВ, відсутності коригувань з податку на прибуток, послаблення в питанні єдиного соціального внеску;

* строків реалізації, викладених у Прикінцевих та перехідних положеннях Закону України від 15 березня 2022 року № 2120-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», а також що цей Закон вже набирає чинності (з дня його офіційного опублікування від 17 березня).

Наведені новації узгоджуються з такими принципами податкового права, як соціальна справедливість (підпункт 4.1.6 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України); фіскальна достатність (підпункт 4.1.5 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України); рівномірність та зручність сплати (підпункт 4.1.10 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України); рівність усіх платників перед законом, недопущення

будь-яких проявів податкової дискримінації (підпункт 4.1.2 пункту 4.1 статті 4 Податкового кодексу України).

Зокрема, Закон № 2120-ІХ на період воєнного стану установив: право на застосування спрощеної системи оподаткування 3 групи за ставкою 2% суб'єктами господарювання з річним доходом до 10 млрд грн та без обмеження чисельності працівників; добровільну сплату єдиного податку платниками 1–2 груп. Удосконалено положення щодо: звільнення від сплати ПДВ у разі надання товарів на користь Збройних Сил України та територіальної оборони; відсутності коригувань з податку на прибуток за операціями з безоплатного надання товарів / коштів. Додано заклади охорони здоров'я та сили цивільного захисту.

Так, зміни щодо ПДВ охоплюють такі ключові моменти:

- * напрямок реалізації – постачання товарів оборонного призначення;

- * процедурні аспекти – запровадження ставки 7% до операцій з ввезення та постачання пального та нафтопродуктів; особливості заповнення звітності в період дії воєнного стану; передачу товарів (надання послуг) для потреб забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави; неврахування платниками поставлених товарів/ послуг як благодійної допомоги при обрахунку граничного обсягу для цілей реєстрації;

- * наслідки – у разі знищення (втрати) товарів під час дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану та щодо передачі товарів у державну чи комунальну власність.

Щодо цін на пальне скасовано акциз, знижено ПДВ до 7%, запроваджено нову цінову формулу. Спостерігається трансформація українського ринку пального, оскільки імпорт почався і йде з Європи.

Операції з постачання товарів для заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту Збройних Сил України та інших установ, визначених Постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2022 року № 178 «Деякі питання оподаткування податком на додану вартість за нульовою ставкою

у період запровадження в Україні правового режиму воєнного стану» оподатковуються за нульовою ставкою ПДВ.

У разі здійснення операцій з передачі / надання товарів та послуг установам або організаціям, що утримуються коштом державного бюджету, для потреб забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, такі операції не вважаються операціями з постачання товарів/послуг, та, відповідно, податкові зобов'язання не нараховуються. До таких установ та організацій належать: Збройні Сили України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України, Міністерство внутрішніх справ України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, добровольчі формування територіальних громад, інші утворення відповідно до законів України, військові формування, їх з'єднання, військові частини, підрозділи, установи або організації, що утримуються коштом державного бюджету, а також центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, сил цивільного захисту та/або заклади охорони здоров'я державної та/або комунальної власності, та/або структурні підрозділи з питань охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Під час дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану в разі знищення (втрати) товарів, придбаних з ПДВ, як до запровадження дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану, так і в період його дії, а також при передачі в державну чи комунальну власність, зокрема на користь добровольчих формувань територіальних громад, та надані на користь інших осіб для потреб забезпечення оборони України податкові зобов'язання з ПДВ не нараховуються та податковий кредит, сформований при їх придбанні, не коригується.

Формування податкового кредиту в податковій звітності з ПДВ здійснюється таким чином:

* за звітний період лютий 2022 року – податковий кредит формується на підставі зареєстрованих в Єдиному реєстрі податкових накладних (далі – ЄРПН) податкових накладних (що були зареєстровані в ЄРПН постачальниками до 24 лютого 2022 року) та наявних у платника податку первинних документів бухгалтерського обліку, складених відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (щодо операцій, не підтверджених зареєстрованими в ЄРПН податковими накладними / розрахунками коригування до них);

* за наступні звітні періоди в період дії правового режиму воєнного стану – податковий кредит має формуватися на підставі наявних у платника первинних (розрахункових) документів.

Під час дії правового режиму воєнного стану платники податку за операціями з придбання товарів / послуг, за якими в ЄРПН постачальники не зареєстрували податкові накладні та/або розрахунки коригування до них, включають до складу податкового кредиту звітного періоду суми ПДВ, сплачені (нараховані) у складі вартості придбаних товарів / послуг, на підставі наявних у платника первинних (розрахункових) документів, складених (отриманих) платником податку за операціями з придбання товарів / послуг відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Протягом шести місяців після припинення або скасування дії правового режиму воєнного стану платники: зобов'язані забезпечити реєстрацію в ЄРПН всіх податкових накладних та розрахунків коригування, реєстрація яких відтермінована на час дії правового режиму воєнного стану, податковий кредит, задекларований платниками під час останнього на підставі наявних у платника первинних (розрахункових) документів, підлягає обов'язковому уточненню (приведенню у відповідність) з урахуванням даних податкових накладних та розрахунків коригування. Протягом шести місяців з моменту припинення або скасування дії правового режиму воєнного стану постачальники товарів / послуг зобов'язані

забезпечити реєстрацію в ЄРПН всіх податкових накладних та розрахунків коригування до них за операціями з постачання товарів / послуг, що були здійснені під час дії правового режиму воєнного стану. Покупці таких товарів / послуг зобов'язані протягом цього ж терміну (шести місяців) уточнити (привести у відповідність) показники податкового кредиту з урахуванням даних зареєстрованих в ЄРПН податкових накладних та розрахунків коригування до них.

Ухвалено рішення про максимальне спрощення митних процедур: безпаперовий документообіг; відсутність ПДВ, мита та митних платежів; зняття обмежень за програмою «5-7-9»; збільшення максимальної суми кредиту до 60 млн грн, на час воєнного стану та упродовж місяця після його завершення нульова ставка по кредитах.

Ухвалені рішення доводять те, що керівництво держави вже працює на перспективу, приймаючи таку глибоку та сміливу суто українську модель, продиктовану умовами часу.

Після перемоги ця податкова реформа знаменує для України початок нового життя – великої відбудови з любові та з любов'ю до України. Оновлений податковий клімат і прозорість ведення господарської діяльності зможуть стати українським дивом, світовим зразком.

Це стане прикладом невідомої досі за своєю силою трансформації. Майже кожен мешканець Землі тоді вважатиме за честь хоч раз у житті відвідати Україну й особисто відчутися її дух, унікальність і наживо поспілкуватися з людьми, які настільки сильно люблять свою державу і мужньо вибороли її незалежність і територіальну цілісність. Наша держава гостинно відчинить двері для всіх – науковців, винахідників і митців, підприємців і меценатів... В Україні може бути запроваджена і програма громадянства за інвестиції.

Боротьба світла та темряви триває. Перемога добра не за горами. Ми зможемо стати форпостом, який зупинить зло навіки. Слава Богу, Україні та Збройним Силам України! Нехай щастить! (<https://sud.ua/ru/news/blog/232717-velika-vidbudova-ukrayini-vid-podatkov-do-diva>). – 2022. – 04.05).

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 8 (230) 2022**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Березельська Я. Маленко

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 02.06.2022.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 3,38.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net